

KRING VOOR DE GESCHIEDENIS VAN DE PHARMACIE IN BENELUX
CERCLE BENELUX D'HISTOIRE DE LA PHARMACIE

Bulletin 104

April / Avril 2003
Jaargang / Année 52

Redacteur

Apr. G. Gilijs

INHOUD - SOMMAIRE

G. GILIAS	Voorwoord	1
G. VERCRUYSSSE - G. GILIAS	Verslag Statutaire ledenvergadering - 27 oktober 2002	5
	Réunion Statutaire - 27 octobre 2002	6
H. LEUPE	Verslag najaarscongres te Brugge - 26 en 27 oktober 2002	7
	Rapport du Congrès de Bruges - 26 et 27 octobre 2002	8
C. DE BACKER	Apothekers te Aalst in de 18 ^{de} eeuw	9
L. DE CAUSMAECKER	Rijnlandse kruiken in de apotheek van het Sint-Janshospitaal te Brugge	33
H. LEUPE	De apotheek en Het Laatste Oordeel	35
G. GILIAS	Klisterboekje in een archiefbundel van apotheker L.F. De Preter	40
J. LEMLI	De goedkeuring van een «Syrop antivermineux» door de société royale de médecine op het einde van de 18 ^{ste} eeuw	42
	L'approbation d'un «syrop antivermineux» par la société royale de médecine à la fin du 18 ^{ème} siècle	43
BOEKBESPREKINGEN		44
MEDEDELINGEN		45
ERRATUM		60

VOORWOORD

Apr. Guy Gilijs

Oudere leden geven hun lidmaatschap op omwille van gezondheidsredenen. Jonge collega's vinden moeilijk de weg om lid te worden van onze KRING. Allerhande omstandigheden werken een interesse voor de geschiedenis van de farmacie éch niet in de hand. Een druk beroepsleven, familiale beslommeringen in de vrije tijd, een onoverzichtelijk aanbod aan culturele- of sportactiviteiten in het weekend, weinig steun vanuit alle onderwijsniveaus om een aanzet te geven tot interesse, een veranderende mentaliteit van de jonge collega's... en vele andere redenen zijn de oorzaak dat er weinig nieuwe leden kunnen geworven worden. Nochtans wordt van Belgische zijde geen moeite gespaard, geen gelegenheid gemist om het bestaan van de KRING kenbaar te maken of om de aandacht te trekken op haar activiteiten. Ik wil graag onze inzet illustreren met enkele voorbeelden:

- Het Apothekersblad, het meest verspreide beroepsblad door de Algemeen Pharmaceutische Bond (van België) in de twee landstalen verdeeld aan meer dan 5.000 apothekers, is iedere maand bereid een geïllustreerd artikel te publiceren over het voorbije Congres (*fig. 1 tot 4*).
- Ter gelegenheid van de 50ste verjaardag van de KRING, werd tevens in Het Apothekersblad de geschiedenis van de KRING verhaald over drie bladzijden (*fig. 5*).
- In mei 2002 kreeg ik de gelegenheid om in een interview voor het Apothekersblad, de KRING aan te prijzen. Over drie volle bladzijden werd het verhaal van de KRING geschreven (*fig. 6*).
- Ter gelegenheid van de inhuldiging van de nieuwe lokalen van de Brusselse apothekersfederatie (maart 2002), had ik de gelegenheid een kleine tentoonstelling op te zetten. In de toonkasten, en met folders, werd de KRING in het daglicht gesteld (*fig. 7*).
- De Koninklijke Limburgse Apothekersvereniging huldigde in november 2000 een nieuw apothekershuis in. Bij die gelegenheid werd een tentoonstelling opgezet, waar publiciteit voor de KRING weer niet ontbrak. De toenmalige minister Aelvoet ontsnapte er ook niet aan (*fig. 8*).
- Farmaleuven-Info, een informatieblad dat drie keer per jaar naar 1200 leden oud-studenten van de K.U. Leuven wordt verstuurd, publiceert sedert 1997 een verslag van onze Congressen en heeft in nummer 2, jaargang 24 (2001) onze KRING uitgebreid aan de lezers voorgesteld.
- Tijdens de jongste Statutaire Vergadering van Farmaleuven kreeg ik de gelegenheid om de KRING aan 150 leden voor te stellen, waarna een lezing volgde over de geschiedenis van de farmacie (april 2002) en over de doelstellingen van de KRING.
- Naar alle afgestudeerde Antwerpse farmaciestudenten werd met medewerking van de Koninklijke Antwerpse Apothekersvereniging publiciteit gestuurd over de KRING. We kregen geen enkele respons.

- Universiteitsbibliotheek K.U. Leuven (B)
- Bibliotheca Pharmaceutica Antverpensis, KAVA, Antwerpen (B)
- Koninklijke Bibliotheek Albert I, Brussel (B)
- Historische Bibliotheek KNMP, Amersfoort (NL)
- Museum Boerhave, Leiden (NL)
- N.Y. Public Library, New York (USA)
- National Library of Medecin, Bethesda (USA).

figuur 3

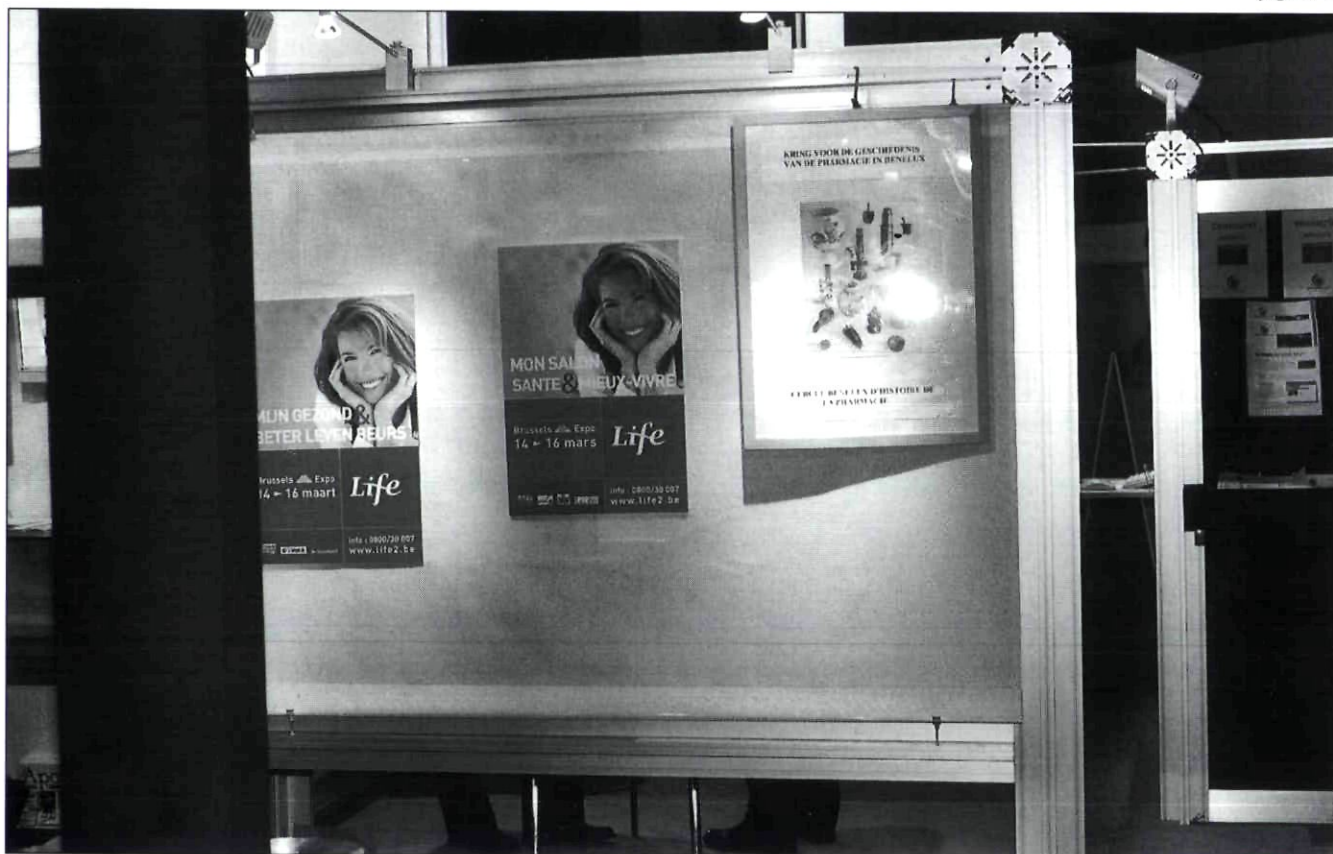

figuur 7

figuur 8

figuur 9

VERSLAG STATUTAIRE LEDENVERGADERING

27 oktober 2002

Apr. G. Vercruyssen

Werkjaar 2001-2002

- Het Bestuur vergaderde in Antwerpen op 22/9/2001.
- Tijdens het Najaarscongres in Bastogne op 20 en 21 oktober 2001 waren er 31 aanwezigen. Onze Waalse en vooral Luxemburgse leden toonden heel weinig tot geen belangstelling voor het Congres in hun streek. Het Bestuur trekt daaruit haar conclusies.
Er werden vijf lezingen gehouden, waarna bezoek werd gebracht aan het museum En Piconrue, met onder andere een verzameling geneesheiligen.
- Het Bestuur vergaderde op 14 januari 2002, waaruit vooral de reorganisatie van de samenstelling van het Bestuur resulteerde. Er werden taken verdeeld om de Kring zo ruim mogelijk via pers en andere communicatiemiddelen aan een ruim publiek voor te stellen, met als doel het ledenbestand terug op peil te brengen en trachten te verjongen.
- Het Voorjaarscongres vond plaats in Harderwijk op 6 en 7 april 2002, met meer dan 50 deelnemers. Er werden zes lezingen verzorgd en er werd een bezoek gebracht aan het Stadsmuseum met opstanden en giften van wijlen collega Wit-top Koning en Oranjedoecken van zijn echtgenote.
- Het Bestuur vergaderde weer op 26 juni 2002 om het najaarscongres van Brugge voor te bereiden.
- Op deze Algemene Ledenvergadering werd beslist, met algemene goedkeuring, het lidgeld vanaf 2003 aan te passen aan de levensduurte en te verhogen tot 30 euro/jaar.
- Het Congres van de Internationale zal doorgaan in Boekarest van 24 tot 27 september 2003.

*Najaarscongres in Brugge
Bespreking van meegebrachte
voorwerpen.
26-27/10/2002.*

REUNION STATUTAIRE

27 octobre 2002

Apr. G. Vercruysse

Activités de l'année 2001-2002

- Le comité s'est réuni à Anvers le 22 septembre 2001.
- La réunion d'automne à Bastagne les 20 et 21 octobre 2001 a été suivie par 31 participants. Nos membres wallons et particulièrement luxembourgeois ont montré peu ou point d'intérêt pour ce congrès dans leur région. Le comité en tirera ses conclusions. A cette occasion cinq communications furent présentées suivies d'une visite du musée En Piconrue et sa collection de saints guérisseurs.
- Encore une réunion de comité le 14 janvier 2002 avec la réorganisation à l'ordre du jour. Les tâches ont été réparties afin de faire connaître le Cercle à un large public, par voie de presse ou autre, dans le but de remonter les effectifs et de les rajeunir.
- La réunion de printemps s'est tenue à Harderwijk les 6 et 7 avril 2002 avec plus de 50 participants. Six exposés ont été fait précédant la visite du musée communal où figurent les objets donnés par feu notre collègue Wittop-Koning et les «Oranjedoeken» de son épouse.
- Une dernière réunion de comité avant le congrès de Bruges se tenait à Anvers le 26 juin 2002.
- Lors de l'assemblée générale dans cette ville il a été décidé à l'unanimité de porter la cotisation à 30 euro à partir de 2003 tenant compte du coût de la vie.
- Le congrès international tiendra ses assises à Bucarest du 24 au 27 septembre 2003.

*Congrès d'automne à Bruges.
26-27/10/2002.*

VERSLAG NAJAARSCONGRES TE BRUGGE

26 en 27 oktober 2002

Apr. H. Leupe

Een congres organiseren te Brugge is een buitengewone kans bieden om veel leden samen te krijgen. Inderdaad, we hadden een recordopkomst van 72 deelnemers waarvan 15 leden van een historische zustervereniging, de Montanuskring, een geschiedkundige kring van de geneeskunde van Brugge.

We konden niet beter beginnen dan met onze lokale collega, apr. B. Vanhaverbeke, die ons een bondige samenvatting gaf van de geschiedenis van de apothekers te Brugge. Deze geschiedenis begint met één van de oudste gekende apothekers van België, nl. Petrus, apothecarius de Montpellier.

Daarna kregen we een verslag van het historisch uitgediepte werk van prof. C. De Backer over de apothekers te Aalst in de 18de eeuw.

Toen kwam collega H. Leupe aan het woord over de religieuze betekenis van de weegschaal in de apotheek en meer bepaald over de eschatologische elementen die er terug te vinden zijn in de ikonografie van de apotheek Vrees «Het Laatste Oordeel» net zoals u kunt lezen in dit Bulletin van de Kring.

Dr. Boersma toonde dan aan de hand van veel dia's zijn rijke collectie antiquiteiten waaronder de vele medische gewichten van dr. Wittop Koning zaliger.

Na de koffiepauze konden we van dr. Panier een uitgebreid relaas horen over Montanus en de geneeskunde van zijn tijd in Brugge, gevolgd door mevr. De Boodt-Maselis die sprak over Anselmus Boetius De Boodt en zijn Kruidboek.

Zo konden we dan samen met onze zustervereniging Montanus aanzitten voor het souper.

Op zondag 27 oktober kregen we een bondige uiteenzetting en de geschiedenis van de Delftse apothekerspot door de gekende deskundige P. Swimberghe. Daarna evalueerde en taxeerde hij voorwerpen uit de apotheek, meegebracht door onze leden.

Onder leiding van mevrouw E. Vanden Berghe brachten we een bezoek aan het Memling Museum en oudste hospitaalapotheek van St.-Jan die wel uitzonderlijke farmaceutische schatten herbergt.

Het was een congres met rijke historische bijdragen in een cultuurstad bij uitstek!

Apotheek Sint-Janshospitaal (Brugge)

RAPPORT DU CONGRES DE BRUGES

26 et 27 octobre 2002

Apr. H. Leupe

Organiser un congrès à Bruges est le gage d'une assemblée nombreuse. Nous comptons en effet un nombre record de 72 inscrits parmi lesquels 15 membres d'une association brugeoise analogue, le cercle Montanus, cercle d'histoire de la médecine.

Nous ne pouvions mieux commencer que par l'exposé de notre confrère brugeois B. Vanhaverbeke sur l'histoire de la pharmacie de la ville de Bruges qui abrita le pharmacien le plus anciennement connu en Belgique Petrus apotecarius de Montpellier.

Vint ensuite la communication très fouillée historiquement du professeur C. De Backer, concernant la pharmacie d'Alost au dix-huitième siècle.

Le pharmacien H. Leupe fit découvrir la signification religieuse de la balance en pharmacie et plus précisément les éléments eschatologiques à retrouver dans l'iconographie du «Jugement dernier» de la pharmacie Vrees, sujet d'un article dans ce Bulletin du Cercle.

Par de nombreuses diapositives le Dr. Boersma a montré la richesse de ses collections parmi lesquelles les poids médicaux de feu D. Wittop-Koning.

Après la pause-café le docteur Panier entreprit le portrait de Montanus et de la médecine de son temps. Madame De Boodt-Maselis parla d'Anselmus Boetius De Boodt et de son Kruitboek.

Le dîner fut pris en commun avec l'association Montanus.

Dimanche 27 octobre l'expert bien connu P. Swinberghe fit l'historique des pots pharmaceutiques de Delft. Conférence suivie d'expertise et d'estimation des objets apportés par nos membres. Sous la conduite de madame F. Vanden Berghe les participants sont partis à la redécouverte du musée Memling et des trésors inestimables de la vieille pharmacie de l'hôpital Saint-Jean.

Un congrès riche d'apports historiques dans une ville culturelle par excellence.

Congrès d'automne à Bruges.
La vieille pharmacie de l'hôpital
Saint-Jean.

APOTHEKERS TE AALST IN DE 18de EEUW

Prof. dr. Christian De Backer

Lezing gehouden op het Najaarscongres van de Kring voor de Geschiedenis van de Pharmacie in Benelux in Brugge op zaterdag 26 oktober 2002. Voordrager: apr. Guy Gilijs.

Over de beoefening van de farmacie te Aalst is tot op heden weinig geweten en nauwelijks iets gepubliceerd. Tijdens een archiefbezoek circa 1979 in het Stadsarchief in Aalst, konden wij een verwijzing naar de ordonnantie van 9 oktober 1778 met betrekking op het verkopen van arsenicum vinden (1). De stand over de geschiedenis van de beoefening van de farmacie te Aalst in 1981 vinden we terug in de *Geschiedenis van de Farmacie in België* (2). De notitie over Aalst wordt besloten met de opmerking dat Aalst meer te bieden heeft; dat *een intens zoeken naar het archief over de geneeskunst te Aalst hier zeker aangewezen is, omdat het goed is aan te nemen dat aldaar een Collegium medicum moet bestaan hebben*. Tot hiertoe is blijkbaar bij gebrek aan verdergezet archiefonderzoek over een Collegium Medicum te Aalst nog steeds niets opgedoken. Een stedelijk Collegium Medicum dat alle geneeskundige beroepen (dokters, apothekers (3), chirurgijns, vroedvrouwen) in zich verenigt, ontstond in onze Vlaamse en Brabantse steden tijdens de 17de en 18de eeuw en wel daar waar dergelijke beroepscategorieën in voldoende mate door hun beoefenaars vertegenwoordigd waren. Het eerste Collegium Medicum zag het licht in Brussel in 1641 en werd bekroond door de publicatie van een stedelijke pharmacopoea of farmaceutisch voorschriftenboek met kracht van wet (4). Kleinere steden kwamen meestal daar niet aan toe.

Zoals de stand van zaken op farmaco-historisch gebied voor Aalst en ook nog voor andere steden er voor staat – en ik verwijs hier naar het weinige dat we op dat gebied weten van de steden Lier, Dendermonde, Hasselt,... om er maar enkele te noemen – is het dus duidelijk dat we in de eerste plaats nog steeds op primair bronnenonderzoek aangewezen zijn. Over andere kleine steden zoals bijvoorbeeld Geraardsbergen en Ninove is al iets meer bekend en zijn reeds enkele schaarse gepubliceerde gegevens weer te vinden over hun apothekers (5), maar ook daar moet eigenlijk het onderwerp nog dieper uitgespit en ontsloten worden.

Het braakliggend terrein dat de stad Aalst op gebied van de geschiedenis van de farmacie vertegenwoordigt, komt in deze bijdrage aan bod. Om te beginnen zullen we in de eerste plaats vermelden wat wijzelf her en der verspreid hebben kunnen ontdekken bij een eerste verkenning in zowel archieven als historische literatuur. Op de tweede plaats komt dan een bewerking van de regesten van de wettelijke passeringen (schepenakten) van de stad Aalst uit de 18de eeuw. De uitgave der regesten is een onderzoeksproject dat nu in Aalst doorgaat en voor die eeuw uitgevoerd wordt door Wilfried Vernaëve. Thans (aanvang juli 2002) zijn reeds vier delen verschenen (6). De heer Vernaëve was zo vriendelijk mij een computeruitdraai te bezorgen van de regesten die hij gemaakt heeft van alle schepenakten van de nog niet gepubliceerde jaren (november 1727 en 1789) die betrekking hebben op apothekers. De uitgave in de vorm van regesten – of zo men wil, van de inhoudsopgave –

(1) Dit was de fameuze ordonnantie op de verkoop van arsenicum die toen in de gehele Oostenrijkse Nederlanden werd uitgevaardigd.

(2) L.J. Vandewiele, *Geschiedenis van de Farmacie in België* (Beveren, Orion, 1981), p. 230.

(3) Tijdens het Oud Régime (voor het beroep een volwaardige universitaire studierichting werd in 1849) werden de apothekers meestal *apothecarissen* genoemd. Ook wel *apothecarius*, *pharmacopola*, *apotheker*.

(4) Zie over de farmakopees: W.F. Daems en L.J. Vandewiele, *Noord- en Zuidnederlandse stedelijke pharmacopeeën* (Mortsel/Joppe, 1955). Tussen de jaren 1973 en 1976 gaven wijzelf te Gent een reeks van facsimile-reprints (17 delen, w.o. de eerste druk van de Antwerpse, Brusselse en Gentse farmacopee) uit van de belangrijkste farmaceutische vakboeken in de reeks *Opera Pharmaceutica Rariora* onder redactie van L.J. Vandewiele, D.A. Wittop Koning, P. Julien, W.H. Hein, D.L. Cowen, G. Folch Jou, A.E. Vitolo.

(5) Over de Ninooftse apothecarissen zijn gegevens te vinden bij H. Vangassen, *Geschiedenis van Ninove. Tweede deel* (Ninove, 1960), 288-289, 342-344, 391, 548 en C. De Backer, «Nieuwe en aanvullende gegevens voor de geschiedenis van de farmacie in België II. Assenede, Dendermonde, Mechelen, Ninove, Sint-Truiden en Tielt» in: *Farmaleuven-info* 18-1 (1995), pp. 7-12. – Over Geraardsbergen zie: L.J. Vandewiele, *Geschiedenis... o.c.*, p. 233 en C. De Backer, «De apothekers van de kartuize St.-Martens-Bosch bij Geraardsbergen» in: *Farmaceutisch Tijdschrift voor België* [voortaan als *FTvB* geciteerd] 54 (1977) pp. 181-184 alsook in: *Bulletin van de Kring voor Geschiedenis van de Farmacie in Benelux* nr. 56 (1978) pp. 31-32. – Idem, «Les apothicaires de la chartreuse flamande du Bois-Saint-Martin», in: *Cistercienser Chronik* 87 (1980) pp. 28-31.

(6) W. Vernaëve, *Regesten op de wettelijke passeringen van de stad Aalst. 3 juli 1700-31 december 1708. Registers nr. 1368-1372 van het Oud-Archief Aalst bewaard in het Stadsarchief te Aalst samengesteld door Wilfried Vernaëve*. (Aalst,

Dirk Martenscomité i.s.m. de Geschiedkundige Vereniging 'Het Land van Aalst', 2001) – Idem, *Regesten op de wettelijke passeringsen van de stad Aalst. Januari 1709-4 april 1714. Registers nr. 1373-1377 van het Oud-Archief Aalst bewaard in het Stadsarchief te Aalst samengesteld door Wilfried Vernaeve*. (Aalst, id., 2001). – Idem, *Regesten op de wettelijke passeringsen van de stad Aalst. April 1714-4 april 1722. Registers nr. 1378-1382 van het Oud-Archief Aalst bewaard in het Stadsarchief te Aalst samengesteld door Wilfried Vernaeve*. (Aalst, id., 2002). – Idem, *Regesten op de wettelijke passeringsen van de stad Aalst. Mei 1722-oktober 1727. Registers nr. 1383-1387 van het Oud-Archief Aalst bewaard in het Stadsarchief te Aalst samengesteld door Wilfried Vernaeve*. (Aalst, id., 2002). De delen voor de volgende jaren zijn in voorbereiding.

(7) Een monografie over de apothekers te Lokeren is nog te schrijven.

(8) De prosopografische notitie is een verzameling van de meest diverse gegevens betreffende een bepaalde persoon uit eenzelfde bepaalde categorie of groep. Zo kent men prosopografische lijsten van kiezers, bisschoppen, maar ook van apothekers uit een bepaalde stad of land. Over het belang van de prosopografie verwijs ik naar R.C. Van Canegem en F.L. Ganshof, *Encyclopedie van de Geschiedenis der Middeleeuwen. Inleiding tot de geschreven bronnen van de geschiedenis der westerse middeleeuwen* (Gent, Story Scientia, 1962) pp. 280-285. Een van de eerste prosopografische studies op het gebied van de geschiedenis van de farmacie is deze van de Baltenduitse geneesheer G. Otto, *Die Apotheken und Apotheker Kurlands* (Mittau, J.F. Steffenhagen u. Sohn, 1915).

(9) C. De Backer, «Nieuwe en aanvullende gegevens voor de geschiedenis van de farmacie in België I. Aalst, Kortrijk en Oostende» in: *Farmaleuven-info* 17-3 (1994) pp. 34-39. – Idem, «Nieuwe en aanvullende gegevens voor de geschiedenis van de farmacie in België IX. Aalst, Maaseik, Mechelen, Oostende en Ronse» in: *Farmaleuven-info* 20-3 (1997) pp. 42-47.

(10) L.J. Vandewiele, *Geschiedenis... o.c.*, p. 232. – M. Van der Eycken, *Ziekenzorg te Diest van de 12de tot de 18de eeuw*. Dietsche Chronycke I (Diest, 1979) pp. 7-18, 49-50.

van deze enorme hoeveelheid schepenakten betekent immers een grote stap voorwaarts voor wat de Aalsterse farmaciegeschiedenis betreft. In totaal konden aldus aan de lijst van de drie reeds gekende apothekers uit de 18de eeuw maar liefst 14 nieuwe namen toegevoegd worden samen met een ons al even onbekende Jacques Stercks uit Lokeren (1764-1765) (7).

De combinatie van de samengesprokkelde gegevens die het eerste deel van deze bijdrage uitmaken en Vernaeves regesten in tweede instantie, laten mij toe hier dus voor het eerst een prosopografie der 18de eeuwse Aalsterse apothekers aan te bieden (8).

In onze nu afgesloten 12-delige artikelenreeks *Nieuwe en aanvullende gegevens voor de Geschiedenis van de farmacie in België*, verschenen in het tijdschrift *Farmaleuven-Info*, jaargangen 1994 tot 2002 (9), hebben wij zelf al eerder een drietal archiefvondsten gepubliceerd met betrekking tot Aalst en de farmacie. Hierin verwoordden wij het vermoeden dat er al van op zijn minst in de 15de eeuw apothekers te Aalst werkzaam moeten geweest zijn. Deze stand van zaken doet ons denken aan de stad Diest wiens weinige farmaco-historische gegevens in het boek *De Geschiedenis van de Farmacie in België* (1981) gedocumenteerd zijn en ons daartoe gebracht hebben om na een exhaustief onderzoek een monografie over de geneeskundige zorgen in die stad voor te bereiden (10).

Voor wat dus Diest betreft, werden onze verwachtingen betreffende de oude Diestse apothecarissen ten volle vervuld omdat ons onderzoek in het stadsarchief aldaar verbazende resultaten heeft opgeleverd, waaronder de ontdekking van een Paulus apothecaris uit 1290 samen met een tot dan toe totaal aantal andere onbekende laatmiddeleeuwse apothecarissen (11). Maar terug naar het oude Aalst. Enkele namen van Aalsterse chirurgijns op het einde van de 15de eeuw zijn in tegenstelling met de apothekers, reeds uit de literatuur van vóór 1996 bekend (12). De in een publicatie aangehaalde geneesheer meester Robbrecht de Smet, *medicijn* in 1504, is eigenlijk een onrechtstreeks 'bewijs' voor het functioneren van een apotheker te Aalst. Het is niet uit te sluiten dat enkele lezers zich misschien tegen dit onrechtstreeks 'bewijs' zullen verzetten, mogelijkerwijze door de vooralsnog onbewezen bewering aan te halen dat de farmacie te Aalst uitsluitend door apotheekhoudende artsen, de zogenaamde 'cumulards', werd vertegenwoordigd. De bewering dat er in de 16de eeuw nog geen apothekers te Aalst werkzaam waren, lijkt ons toch al te vermetel. Theoretisch kan de afwezigheid van apothekers in een stad al tegengesproken worden doordat, tijdens de late middeleeuwen, in het stedelijk milieu van Vlaanderen en Brabant, al sinds de 13de eeuw de scheiding tussen zowel de dogmatische (geneesheren), de manuele (chirurgijns) als de artsennijbereidende geneeskunde (apothekers) een feit was geworden (13). Feitelijk kan de aanwezigheid van apothekers alleen bewezen worden door onderzoek in de bronnen en dat zijn in de eerste plaats de archivalia. Het voorkomen dus in 1504 van dokter Robbrecht de Smet met beroepsaanduiding 'medecijn' in het ledenboek van de schuttersgilde Sint-Joris te Aalst (1488-1574) liet bij ons voor enkele tijd de hoop ontstaan dat hier misschien ook apothecarissen zouden te vinden zijn. Dit is dan ook het geval geweest voor Jan Jolybois *apothecaire* te Aalst in 1550 die wij in hetzelfde ledenboek voor het eerst konden ontdekken. Twee andere apothecarissen die in hetzelfde register opgenomen werden, komen respectievelijk uit Antwerpen (Gheraert van Boyengene in 1538) en uit Gent (Bertelmeeus vanden Putte in 1523).

Wij werken thans ook aan een artikel over de farmacie te Aalst van de

15de tot de 17de eeuw dat hoofdzakelijk gebaseerd is op de stadsrekeningen en de rekeningen van de Heilige Geesttafel of armendis. In het kader van dat project ontdekten we in een Aalsterse stadsrekening, als tot hiertoe oudste apotheker uit de Aalsterse archivalia opgedoken, merkwaardigerwijze apothecaris Jacob de Cooman uit Gent uit 1450 (14). Als Aalsterse apothecarissen uit de 16de-17de eeuw kunnen wij alvast reeds noemen de tot hiertoe totaal onbekende en tot hiertoe nergens vermelde stadsapotheker Philip Stoop (werkzaam ca. 1571-1603), gevestigd in *De Catte* in de Kerkhofstraat, de al even onbekende apothecarissen Jacques Waúquiérs (†1604), Herbert van Slingherlandt (†ca. 1630), gevestigd in 't *Gulden Hooft* op de Grote Markt, Nieuwstraat) en zijn weduwe, Jan Gaudiciaboïs (1631), Gillis Boone I (1631), Jan Wauters (1635), Michiel de Haene (1627-1639), Gaspar van Sassegheem (1640) en Hendrick vander Straeten (1669).

Vooraleer over te gaan op de wettelijke passeringen vatten we even samen welke gegevens wij konden verzamelen over de farmaciebeoefening te Aalst tijdens de 18de en tijdens het begin van de 19de eeuw.

Een tijd geleden werd mij gewezen op een gespecificeerde rekening van 8 folio's opgesteld door de Aalsterse apotheker Guilielmus Pieter Ivain met een lijst van geleverde medicamenten aan met name genoemde paters Capucijnen van Aalst tussen 4 januari en 30 december 1721, gedateerd op 19 januari 1722 en bewaard in het archief van het Land van Aalst (15). Het incipit van deze rekening luidt: *Medicamenten geleverd ten dienste vande eerw: p:p: Capucinen binnen Aelst door g:p: Jvain Apoteker isedert den 4. January.* Ze is ondertekend door de gardiaan (16) van het klooster, *F. Basilianus Gandensis Capucinus Guardianus Conventus nostri Alostensis*. Onderaan lezen we dan nog: *Onifiaen den inHoudt deser G:P:Jvain 1722*. Aan de hierin voorkomende geneesmiddelen zien we meteen dat de toen voorgeschreven receptuur modern en vooruitstrevend was. Van apotheker Guilielmus Petrus Ivain konden we ontdekken dat hij de zoon was van Joannes en Barbara Reaels en geboren werd te Aalst in 1667. Hij studeerde Latijn-Griekse humaniora aan het fameuze Jezuietencollege te Aalst waar hij de drie laatste jaren van de hogere cyclus doormaakte van augustus 1681 tot maart 1683 (17).

Medicijnen gheleveert door J: N: Govaerts
apotheker binnen aelst, ten dienste gheleveert
van den Eerw: heere De Kijser, bedraghende
de somme van vijftien gulden achttien
stijvers tot dato deser 19 april 1758

15 = 18 = 0
2 : 13 : 0

den inhoudt deser is mij
voldaen door den Eerw:
frater joannes prior der
Eerw: pater's lieve vrouwe
broeders binnen aelst
dato deser 24 april 1758
J: N: Govaerts apoteker

(11) C. De Backer, «Paulus apothecaris uit 1290, de oudste apotheker in Diest» in: *Oost-Brabant XXXIX-1* (2002) pp. 32-39. Hierin een lijst der Diestse apothecarissen van 1290 tot 1500.

(12) K. Baert & J. Dauwe, *Zwarte Zusters van Sint-Augustinus Aalst* (Aalst, 1975) pp. 25, 27, 30; L. De Mecheleer, «De criminaliteit te Aalst in de late middeleeuwen (III en slot)» in: *HLVA (= Het Land van Aalst) XLVII-1* (1995) pp. 3-63, met name pp. 25-28; H. Vangasen, «De zwetende ziekte in de Dendervallei» in: *HLVA* (1958) pp. 373-377, m.n. 374 en 375.

(13) C. De Backer, *Farmacie te Gent in de late middeleeuwen. Apothekers en receptuur*. Middeleeuwse bronnen en Studies XXI (Hilversum, Verloren, 1990), p. 18.

(14) SAA, nr. 348, stadsrekening circa 1450, niet gefolieerd: *ghescinct* [= geschonken] *Jacob den coopman appotecarier te ghendt ij kannen wijs als bouen comt xxij s. ix d.* De apothecaris werd door het stadsbestuur twee kannen wijn geschonken toen hij naar Aalst kwam. De datering is van E. Houtman, «Inventaris van het Oud Archief van de stad Aalst», in: *Archief en Bibliotheekwezen in België*. Inventarissen IV (Brussel, 1974), zie bij het betreffende nummer. Over De Co(o)man zie: C. De Backer, *Farmacie... o.c.*, 71.

(15) SAA, Land van Aalst, nr. 6104. Een uitgave is in voorbereiding in samenwerking met apr. L. De Causmaecker.

(16) Bij andere orden is prior of overste een equivalente term.

(17) D. Butaye, «De schoolbevolking van het Sint-Jozefscollege te Aalst» in: *HLVA XXXV* (1983) pp. 2-3 en 58-110, m.n. p. 91.

Afbeelding 1: Rijksarchief Gent, Abdij Boudelo nr. 74. Kwitantie van J.N. Govaerts, apotheker, Aalst, 24.04.1758: Medicijnen gheleveert door J:N: Govaerts apotheker binnen Aelst, ten dienste geweest van den Eerwleerden] heere De Kijser, bedraghende de somme van vijftien gulden achttiene stijvers tot dato deser 19 april 1758. Den inhoudt deser is mij voldaan door den Eerw: Frater Joannes prior der Eerw: Paters Lieve Vrouwe: Broeders binnen Aelst dato deser 24 april 1758 J:N: Govaerts apotheker 15=18=0 & 2: 13: 0.

(18) C. De Backer, «De apothekers van Baudeloo te Gent, 1586-1785 in: *FTvB* 57 (1980) pp. 351-355.

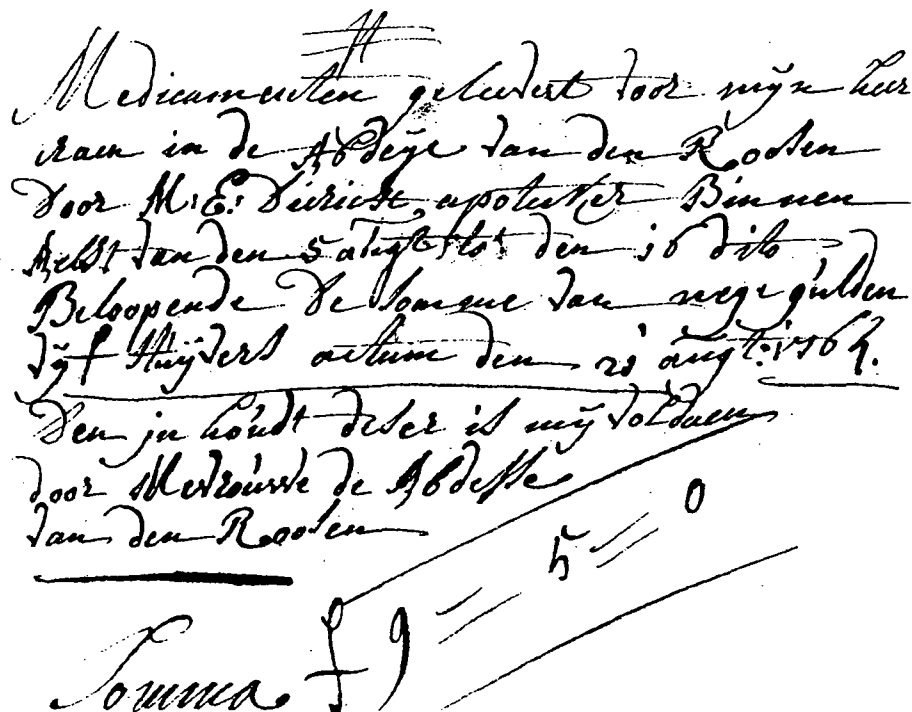
(19) De letter N is de afkorting van het Latijn *Nomen* (= naam, hier voornaam) en is gebruikelijk om aan te duiden dat de scribe van het archiefstuk de desbetreffende voornaam niet kende of gewoon te lui was deze te noteren omdat deze naam destijds algemeen bekend was, een typisch 18de eeuwse verschijnsel.

(20) N. Vyncke, *Geschiedkundige schets der abdij van Baudeloo* (Gent, 1921), p. 149 r. 3, p. 116. – C. Vleeschouwers, *Het archief van de Abdij van Boudelo te Sinaai-Waas en te Gent. Deel II. Regesten der oorkonden* (Band 2), (Brussel, 1983) pp. 842-843, nr. 1239.

(21) D. Butaye,.... o.c., p. 89.

(22) Hij rekent in totaal 13 Brabantse gulden 7 stuivers voor het stellen van 20 lavementen (aangerekend honorarium: 7 gulden), 4 [ader]latingen (1 gulden 8 stuivers), 10 visiten (3 gulden 10 stuivers) en het leveren van *eenige cruyden en medecijnen* (1 gulden 9 stuivers).

Naar aanleiding van een onderzoek van de infirmierierekeningen in het archief van de Gentse Cisterciënzerabdij Baudelo, bewaard in het Rijksarchief te Gent, vonden we twee eigenhandigen kwijtingen van twee Aalsterse apothecarissen uit de tweede helft van de 18de eeuw (18). Deze kwitanties hebben betrekking op geleverde medicamenten aan een zekere eerwaarde heer N. (19) de Kijs-er die als hospes (= gast) in het klooster Ten Roosen te Aalst verbleef, vermoedelijk in de functie van biechtvader. Deze oudste kwitantie van de twee is deze van J.N. Govaerts, *apoteker binnen Aelst* voor levering tot 19 april 1758 van medicijnen. De rekening werd betaald door de prior van de Onze-Lieve-Vrouwwebroeders (geschoeide karmelieten) van Aalst. Zie afbeelding I voor de originele tekst en de transcriptie. De tweede kwitantie is op 28 augustus 1764 opgesteld door M.E. Diericx, *apoteker binnen Aelst*, ten bedrage van 9 gulden en 5 stuivers. De medicamenten werden geleverd gedurende de periode van 5 tot 16 augustus 1764 ten behoeve van de heer Craen verblijvende in de Cisterciënserinnenabdij Ten Roosen te Aalst. De betaling geschiedde door de abdis. De heer Craen konden we identificeren met Boudewijn de Craene, een cisterciënzer-monnik uit de abdij Baudelo te Gent. Hij was geprotest op 7 januari 1725 en kon tijdens zijn leven ook nog bogen op de titel en functie van pauselijk aangesteld notaris. Hij zal overlijden op 26 mei 1768. Hij was zeer waarschijnlijk biechtvader in de abdij Ten Roosen of op zijn minst daar slechts op bezoek (20). Apotheker M.E. Diericx is te identificeren als Maximilianus Emmanuel Diericx. Hij volbracht zijn humaniteiten bij de Jezuïeten te Aalst in 1743 (21). De getranscribeerde tekst van de kwitantie is te lezen onder afbeelding 2. In hetzelfde archieffonds van Baudelo is voor dezelfde zieke monnik, *m^lonsieur/r. Craen, Baulou heere* (= Baudelo heer, heer van de Baudelo abdij) nog een kwitantie bewaard uitgaande van meester P.J. Mijs, *chirurgien tot Moorsel* op 19 augustus 1764 (22). De vereffening geschiedde eveneens door de abdis van Ten Roosen. Een laatste kwitantie d.d.

Medicamenten geleverd tot mijn heer
Craen in de Abdy van den Roosen
Door M.E. Diericx, apoteker Binnen
Aelst van den 5ten august tot den 16^{den} dito
Belopende de somme van negen gulden
vijf stuivers actum den 21sten augst 1764.
Den ja houdt deser is mij voldaan
Door Mevrouw de Abdisse
van den Roosen

Somma 9[—] 5[—] 0

Afbeelding 2:

Rijksarchief Gent, Abdij Boudelo nr. 74. Kwitantie van M.E. Diericx, apotheker, Aalst, 21.08.1764: Medicamenten geleverd door mijn heer Craen in de Abdij van den Roosen door M.E. Diericx apotheker binnen Aelst van den 5 aug[us]t[us] tot den 16 dito, beloopende de somme van negen gulden vijf stuivers actum den 21 aug[us]t[us] 1764. Den inhoudt deser is mij voldaan door mevrouw de abdisse van den Roosen. Somma f 9=5=0.

21 augustus 1764 betreffende Mr. Craene, is van de hand van P.J.F. Meert, M.L. (23), een arts uit Aalst, die 7 gulden en 14 stuivers aanrekenet voor zijn visiten in deze abdij (24).

De apotheek van de Gentse apotheker Guillaume van de Velde, gevestigd in de Veldstraat, werd na diens overlijden in 1780, te koop aangeboden. Heel de winkel met toebehoren, de toonbank en de opstand vertegenwoordigde 625 loten. De schatters van de officina waren de Gentse apothecarissen Hector Josephus van Coppenolle en Hilduardus J. van Lokeren. Op 19.7.1780 kocht een zekere Dominicus Impens uit Aalst het geheel voor 1450 gulden. Als borg voor hem stond François Christian Impens, wijnsteker en handelaar op de Hoogpoort te Gent (25). Uit een publicatie van Gadeyne weten we dat deze Dominicus Impens een apothecaris is en dezelfde persoon is als Dominicus Anselmus Impens, apotheker te Aalst en overleden in 1828 (26).

Dominicus Caus is geboren te Aalst op 14.5.1748 als zoon van de licentiaat in de medicijnen Guilielmus Caus en Maria Josepha van Hoorenbeecke. Als 29-jarige liet hij zich als nieuwe poorter te Gent inschrijven op 6.5.1777 en gaf daarbij het beroep van apotheker op (27). Waar hij het vak leerde en terecht kwam, is tot nu toe niet bekend.

Van twee Aalsterse kandidaat-apothecarissen weten we echter dat ze in de leer gingen te Duinkerke dat toen al niet meer bij Vlaanderen behoorde maar op het einde van de 17de eeuw bezet en veroverd was door Frankrijk. Op 10 september 1785 schreef Jacques de Wulf zich in als leerling bij apothecaris Henri Coppin te Duinkerke. Hij was de zoon van Emmanuel en Anne-Marie Eecman. Op 18 augustus 1787 ging Benoît Piens bij dezelfde apotheker in de leer. Piens was de zoon van Michel en Marie Lewaert en was toen 18 jaar oud (28). Ook over het latere curriculum van deze apothecarissen weten we verder nog niets.

Drie Aalsterse kandidaat-apothecarissen legden voor het Brusselse *Collegium Medicum* hun examens met succes af en werden alzo officieel als apotheker te Brussel aanvaard. Het waren Jacques François Foncier (30.6.1707), Jean-Baptiste Bertrand (22.1.1735) en Josse Antoine Meert (9.8.1741). In 1742, 1753 en 1773 was deze laatste apothecaris, daarna zelf examinerator van het *Collegium Medicum Bruxellense* (29).

Paul Stas uit Aalst werd op 22.5.1742 als *famulus* (ook soms: *famulatus*) *herilis* (30) bij de weduwe van de Brusselse apothecaris Guilielmus de Vos aanvaard. Hij is blijkbaar – in tegenstelling met sommige andere famuli die status niet te boven gekomen daar we hem achteraf niet terugvinden als afgestudeerde apothecaris.

In de uitgave van het kookboek van de Benedictijnerabdij Affligem bij Aalst verwijst Jaak Ockeleij naar een der handboeken van het hofmeesterschap van de abdij uit de jaren 1777 tot 1796. Dit register behoort tot het abdijsarchief en berust ter plekke. Hofmeester is een andere term voor de econoom van de abdij. De officiehouder was in die jaren Dom Augustinus Van Hecke. Onder de post *aen medecynen* wordt voor de periode van juni 1777 tot eind mei 1778 een totaalbedrag ingeschreven van 286 Brabantse gulden, 4 stuivers en 3 oorden ter voldoening van apothekerskosten. Als leveranciers van medicijnen worden genoemd J.J. Van den Clock, Van Bellingen en Govaerts. Naar een verfoeilijke

(23) M.L.: in *Medicinis Licentiatius*, licentiaat in de medicijnen. Zijn voornamen zijn Philippe Jan Frans. Hij was stadsdokter van Aalst en was tussen 1752 en 1760 zeven maal schepen en nogmaals in 1792 en 1794, cfr. H. Strijpens, *Aalst. Artsen, het Hospitaal, de Gemeenschap en het Medicaliseringsproces in België, 1242-1940* (Aalst, Siegemcomité, Aalsters Stedelijk Ziekenhuis, [1997]) pp. 51 en 57. Zie ook infra, onze voetnoot 42.

(24) Bron: Rijksarchief Gent, Fonds Boudelo inv. nr. 74.

(25) L.J. Vandewiele, «Notariële verkoopakte van een apotheek te Gent in 1780», in: *Academiae Analecta* 49-2 (1987) pp. 53-95, m.n. p. 54 en 94.

(26) G. Gadeyne, «De plaatselijke commissies van Geneeskundig Toezicht in Oost-Vlaanderen» in: *Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent* XXXIII (1979) pp. 175-220, met name p. 192.

(27) J. Decavele, *Poorters en Buitenpoorters van Gent 1477-1492, 1542-1796*. Inventarissen gepubliceerd door het Archief (Gent, 1986) p. 253 nr. 2293.

(28) E. Leclair, *Histoire de la pharmacie à Dunkerque de 1631 à l'an XI* (1803). Société d'études de la province de Cambrai 23 (Dunkerque, 1927).

(29) A. Guislain, *Contribution à l'Histoire de la Pharmacie en Belgique sous le Régime français (1794-1814)*. Thèse [...] Faculté de Pharmacie de Strasbourg [...] (Bruxelles, 1959) p. 83 en passim. – Idem, «Les Apothicaires bruxellois» in *Revue de Médecine et de Pharmacie (Section de pharmacie)* 1962-3, pp. 1-37, alsook in: *Bulletin Cercle Benelux d'Histoire de la Pharmacie* 31 (1963) pp. 1-37, m.n. p. 15 en 20ss.

(30) *Famulus herilis* (ook soms *famulatus herilis*): knecht van de meester-apothecaris, meesterknecht die bij diens weduwe de apotheek leidt totdat een erkende apothecaris deze taak overneemt. Dit werd geregeld door de statuten (de *leges* en de *decreta*, wetten en uitvaardigingen) van het stedelijk *Collegium Medicum*.

18de eeuwse gewoonte zijn hier ook de voornamen van twee der leveranciers niet genoteerd. De naam van apotheker, J.N. Govaerts kennen wij al van hierboven. Op basis van het niet voorkomen van de twee bovengenoemde Van den Clock en Van Bellingen als apothekers in de regesten en in andere archivalia of publicaties, heb ik sterke vermoedens dat het hier zeker niet om apothecarissen uit Aalst gaat, maar mogelijk om chirurgijns of zelfs geneesheren die niet in Aalst gevestigd waren. De enige conclusie die zich hier opdringt is dat de Aalsterse apothecaris J.N. Govaerts aan de abdij van Affligem leverde.

In 1979 verscheen een studie van rijksarchivaris G. Gadeyne te Ronse (Renaix) over de *Plaatselijke Commissies van Geneeskundig Toevoorzicht* in Oost-Vlaanderen gedurende de 12 jaren die de onafhankelijkheid van België vooraf gingen. Hierin werd in een viertal bladzijden de situatie beschreven te Aalst in het begin van de 19de eeuw. Daarbij kwamen enige interessante gegevens aan bod over de Aalsterse apothekers en geneesheren. In deze studie werden de apothekers Dominicus Anselmus Impens (1821, overleden in 1828) en Jacobus De Bundel (1819-1821) vernoemd voor wat hun taken betreft in de Plaatselijke Commissie en werden ook de maatregelen uit 1829-1830 aangehaald ter bescherming van de apothekers tegen de cumulerende dokters. Eveneens werd in die bijdrage vermeld dat de officina van apotheker [Pierre] Bijl bij de controle op 22 maart 1830 in een vreselijke staat werd bevonden. Gadeyne stelt vast dat er te Aalst op 2 maart 1822 en einde 1828 zes apothekers werkzaam waren naast vier dokters, één chirurgijn, één heel- en vroedmeester en twee erkende vroedvrouwen. Zijn bijdrage besluit hij tenslotte met de opmerking dat – met uitzondering van de jaren 1822 en 1830 – de Plaatselijke Commissie te Aalst werkelijk zeer slecht had gewerkt (31).

(31) G. Gadeyne, o.c., m.n. pp. 191-193. Apotheker D.A. Impens wordt zonder beroepsaanduiding geciteerd als ondertekenaar (samen met andere notabelen) van een brief aan de Préfet betreffende de trieste staat van de stad Aalst en zijn bevolking in het republikeins jaar VII door P. Van Nuffel in zijn *Alostum Religiosum. Beelden en schetsen uit den Besloten Tijd* (Aalst, C. Van de Putte-Goossens, 1911) pp. 12-13.

(32) *Mémorial administratif de la Flandre Orientale. Tome neuvième* (Gand, A.B. Steven, 1821) p. 43 (226).

(33) A. Guislain, *Contribution à l'Histoire de la Pharmacie en Belgique sous le Régime français (1794-1814). Thèse [...] Faculté de Pharmacie de Strasbourg [...] (Bruxelles, 1959)* p. 87. Volgens *Almanach de la Province de la Flandre Orientale pour l'Année 1833* (Gand, Vanderhaeghe-Maya) 82, had de stad in 1832 een bevolking van 14.844 zielen. Op p. 244 wordt als apotheker vermeld Clarolus [Franciscus] De Bundel, lid van de *Commission communale de Salubrité et Police médicale*.

(34) H. Strijpens, o.c., (cfr noot 23) pp. 12, 19-20 en 23.

(35) L. De Ryck, «De goeode burgerij te Aalst in de Franse tijd» in: *HLvA* 18 (1966) pp. 213-235.

Voor wat de farmacie te Aalst in die tijd betreft, wil ik nog vermelden dat de stad ook in 1821 over hetzelfde aantal beoefenaars der medische beroepen beschikte die evenwel nog in de 18de eeuw geboren waren (32). Dit waren de apothekers Joannes Vander Snickt (aanvaard op 27 fructidor an XII, = 14.9.1804), Ludovicus-Josephus De Vuyst (aanvaard op 2 complémentaire an XII, 19.9.1804), Joannes-Josephus Poncel (6 vendémiaire an XIV, 28.9.1805), Carolus-Franciscus de Bundel (idem), Dominicus Impens (idem) en Joannes-Baptista Schepens (aanvaard op 3.3.1819). In de jaarlijkse uitgaven van de *Mémorial administratif de la Flandre Orientale* kan men deze gegevens per jaar opzoeken. Charles Vandersnickt (°Aalst, 1772) werd door de jury van het Dyledepartement op 2 vendémiaire jaar XIV (= 24 september 1805) aanvaard als apotheker (33).

Strijpens (34) noemt ook de apothekers die tijdens het Hollands Bewind in de stad werkzaam waren: Frans de Bundel vanaf 1818; Ch. fr. de Bundel (diploma Gent, 28.9.1805); Jean Jos. Poncel of Roucel (diploma Gent, 28.9.1805); Hubert Fr. Spanoghe (diploma Gent, 28.09.1805); Jozef van Peteghem (Gent, 30.06.1817); Pierre Byl (diploma Gent, 3.3.1818, kwam vanuit Ninove naar Aalst op 03.03.1822) en Pierre Moens (Nieuwstraat, diploma Gent, 12.06.1830).

L. De Ryck citeert eveneens de vier volgende personen die in 1814 bijdroegen tot de geforceerde lening: Van Der Beken, De Ruddere, Schellekens (geneesheren) en Jan Baptist Lefebure (hier opgegeven met zijn specialisatie als *oculist*) (35). Guislain vermeldt een *Charles Vandersnickt, natif d'Alost* die als apotheker door de jury van het Dyledepartement op 2 vendémiaire jaar XIV (= 24 september 1805) werd aanvaard. Bij Guislain staat hij niet onder een stad vermeld, maar het

is duidelijk dat zijn standplaats Aalst was gezien de reeds hoger geciteerde gegevens bij De Ryck. Hij was geboren te Aalst in 1772 en is zonder twijfel nauw verwant met Judocus Vandersnickt (36). Merkwaardig is dat Guislain te Brussel voor wat het jaar 1795 betreft, een andere Charles Vandersnicht [sic] apothicaire, oud 35 jaar, vermeldt, die reeds 8 jaar te Brussel woonde en in de 4de Sectie gevestigd was (Près le grand béguinage) alsook zijn broer Ignace, eveneens *apothicaire*, 36 jaar oud (37).

De volgende gegevens over de beoefening van geneeskundige beroepen te Aalst in 1795 (tijdens de zogenaamde Franse Tijd) werden ons bezorgd door lic. Sven De Schrijver die ons verwees naar een publicatie uit 1966 van De Ryck en waaruit hij voor ons de apothekers, geneesheren en chirurgijns excerpeerde. Het blijkt dat deze 15 personen (waaronder twee families) tot de kapitaalcrachtigste Aalstenaars behoorden in de laatste decade van de 18de eeuw, solvabel waren en dus in aanmerking kwamen voor bijzondere belasting die de Franse bezetters invoerden (38). De lijst is bijzonder interessant omdat ook de vestigingsplaats van de apothekers (en de woonplaats van de anderen) is aangegeven, samen met het bedrag van de aanslag: Apotecaris *Achten* (Van -) en zuster. Pontstraat 400 florijnen (gulden); *Perez*, Willem. Pontstraat 400 fl.; *Spanoghe* (erven (39)) Nieuwstraat 150 fl.; *De Bundele* Frans. Molenstraat 100 fl.; *De Vuyst* (erven) Zoutstraat 50 fl.; *Poncel*, Jan Jozef, Nieuwstraat 50 fl.; *Van Der Snickt*, Frans Pontstraat 50 fl. (40). De Schrijver leidt uit de telling van 1795 af, dat er te Aalst in de Franse Tijd 7 apothekers, 5 chirurgijns en 7 dokters werkzaam waren voor een bevolking van 10 à 11.500 inwoners (41). Dit geeft gemiddeld één apotheker voor plus minus 1570 personen.

De belangwekkende studie van Strijpens (1997) moeten we hier nu ook opnieuw vermelden (zie n. 23). Hierin komen zeer veel nieuwe gegevens voor over de Aalsterse dokters, chirurgijns en vroedvrouwen. Onder hen waren er ook die de behoeftigen van de stad verzorgden en contractueel waren aangetrokken door de proviseurs of het bestuur van de Heilige Geesttafel. Strijpens publiceert de namen van deze stadsdokters, stadschirurgijns en vroedvrouwen in overzichtelijke periodieke tabellen. Bij de geneesheren voert hij als eerste Matthias van Zwemsteyn op uit 1477 (wijzelf echter lezen: van Zwemersteyn gezien de haakvormige afkortingslus die in de naam voorkomt); als eerste bekende chirurgijn Wybrant uit 1423; bij de vroedvrouwen Lysbette uit 1453 (42). Voor wat de apothekers betreft citeert Strijpens alleen een Willem Stoop, stadsapotheker, uit het midden van de 16de eeuw (43). Verder wordt dan wel veel meer informatie gegeven over de laat 18de eeuwse apothekers te Aalst en deze uit het begin van de 19de eeuw (44). Twee pagina's in facsimile worden als illustratiemateriaal afgedrukt, zij betreffen de *Nieuwen Aelstersen Almanach* van J.L. D'Herdt uit 1778 en de *Nieuwen Aelsterschen Guychelaer* uit 1794. Deze twee pagina's geven de namen en de ligging der officina's der apothekers die toen in Aalst tijdens dat jaar werkzaam waren. Helaas worden daarbij geen voornamen genoemd:

1778. *Perez d'oude, in de kerckhof-sraete; Achten, in de ponstraete; Spanoge, op de groote markt; Govaert, in de pont-sraete; Diericx, in de zout-sraete; Vander Snickt, bij de groote markt; Perez in de kerkhof-sraete.*

1794. *Achten, in de pont-sraete; Spanoghe, op de groote markt; Van der Snickt, kerkhof-sraete; Impens, in de molen-sraete; De Vuyst, in de lange zout-sraete; Diericx, op de groote merct.*

(37) Idem., *Les Apothicaires bruxellois... o.c.*, (Suite), p. 6. Het is verwonderlijk dat L.J. Vandewiele, *Geschiedenis... o.c.*, de bijdragen van A. Guislain en G. Gadeyne, waarnaar hij in zijn bibliografie verwijst (nrs. 100 en 111), niet heeft gebruikt voor zijn notitie over Aalst.

(38) L. De Ryck, *o.c.*, zie n. 35.

(39) De term 'erven' duidt aan dat de apotheker overleden was en zijn familie de apotheek beheerde door middel van een in dienst genomen apotheker.

(40) De dokters geneesheren waren: dokter Philippe Jan Frans Meert (Molenstraat) 2000 fl; geneesheer Jozef Van Opdenbosch (Kattestraat) 2000 fl; dokter Karel Moens (Pontstraat) 600 fl; dokter Jan Stefaan Schellekens (Zoutstraat) 300 fl; geneesheer Jan Baptist Lefebure (Nieuwstraat) 150 fl; geneesheer Jacques Hendrickx (Kattestraat) 50 fl; dokter Jan Baptist 'T Kint (Zoutstraat) 50 fl. De enige genoemde chirurg waar nog iets te rapen was, was Willem De Decker uit de Zoutstraat, goed voor 50 fl. Ook de telling van 1795 vermeldt 7 apothekers en 7 dokters).

(41) S. De Schrijver, brief van 8.7.2002. Met verwijzing naar: J. De Belder, L. Jaspers, C. Stevens en Chr. Vandenbroecke (eds.), *Arbeid en tewerkstelling in Oost-Vlaanderen op het einde van het Ancien Regime. Een socio-professionele en demografische analyse* (Werkdocumenten 5), pp. 1210-1218.

(42) H. Strijpens, *Aalst... o.c.*, p. 26.

(43) Ibidem, p. 19.

(44) Ibidem, p. 50.

(45) In Oostende (zie hierboven) behoorden de apothecarissen tot een 'broederschap'. Een document uit 1712 dat wij destijds in het stadsarchief te Gent konden ontdekken bevestigt het bestaan van een Oostendse beroepsvereniging voor apothekers die blijkbaar naar de naam nog in het stadium verkeerde van een godsdienstige broederschap. De naam van dit soort proto-collegium medicum luidde: *Confreterie van Sinte Cosmas en Damianus der stede ende poorte van Oostende*.

(46) S. De Schrijver, «De Aalsterse ambachten vanuit een sociaal-economische invalshoek (achttiende eeuw)» in: *HLvA* LIV-2 (2002) pp. 11-152, noemt als leden van deze nering de lakensnijders, de linnenwevers, de blauwververs, de kleer- en kousemakers, de specerijenverkopers, de vettewariërs. Verder nog een reeks van halfvrijen die koopwaren verkochten zoals vruchten, zaden, buspoeder, schietlood, spijkers, hoeden, zelen e.d. De Schrijver publiceert ook de originele tekst van hun statuten uit 1735. Hierin zijn uitvoerig alle waren opgenomen die zij mogen verkopen en art. 12 bepaalt duidelijk dat deze per el of gewicht moesten verkocht worden. Van apothecarissen of medicamenten is in deze statuten echter geen sprake.

(47) Zie over deze corporatieve regels, eerst onder het regime van de nering waartoe de apothecarissen tijdens de late middeleeuwen behoorden, later, in de statuten van de Collegia Medica ontstaan in onze steden sinds de 17de eeuw: L.J. Vandewiele, *Geschiedenis... o.c.*, pp. 130-134 en per 134-211; voor de specifieke situatie te Gent: C. De Backer, *Farmacie... o.c.*, pp. 51-70. Enkele voorbeelden van examenvragen die aan de aankomende apothekers werden gesteld, kan men lezen bij C. De Backer, «Twee apothekersexamens te Gent in 1676» in: *Farmaleuven-info* 19-1 (1996) pp. 2-5.

(48) SAA, nr. 397, stadsrekening 1635-1636, fol. lxxj v.

(49) SAA, nr. 390, stadsrekening 1622-1623, fol. lii v: *Jtem betaelt aen Meestre Herbert van Slingherlandt tghone gejonct es aende medicijns op Sinte Cosma [sic] ende Damianus dach xxiiij £ p.*

Men kan zich de vraag stellen of de apothekers te Aalst vroeger deel uitmaakten van een nering (of ambacht) of een Collegium Medicum, een vereniging waarin al de medische beroepen en hun beoefenaars waren verenigd. In de Vlaamse en Brabantse steden behoorden de apothekers voor het ontstaan der Collegia Medica in de regel tot de nering der kruideniers of die der kramers (deze laatsten werden ook soms meerseniers genoemd). De patroon van deze neringen was veelal de Heilige Nicolaas (45). Te Aalst groepeerde de Sint-Nicolaasnering der winkeliers allerlei verschillende beroepen waaronder ook halfvrijen deel van uitmaakten (46). De winkeliersnering te Aalst kende echter niet de meesterproef die de leertijd van het vak bekroonde. Voor de apothekers betekende de meesterproef echter het eindpunt van de leer- en vormingstijd, een eind-examen en de conditio sine qua non om tot het beroep – een totaal vrij beroep – toegelaten te worden (47).

Wij kunnen dus voorop stellen dat de apothekers nooit deel hebben uitgemaakt van deze nering. De gegevens in de licentiaatsthesis van De Schrijver wijzen trouwens ook duidelijk in diezelfde richting.

Dat er te Aalst wel een bepaalde band tussen geneesheren en chirurgijns heeft bestaan waarbij de apothecarissen evenwel niet betrokken waren, kunnen we afleiden van een post in de vroeg-17de-eeuwse stadsrekeningen waardoor elk jaar aan de stadsdokter(s) en stadschirurgijns 24 pond gegund werden die moesten dienen tot het bekostigen van een feestmaaltijd op de dag van hun patroons, de heiligen Cosmas en Damianus. In het begin van de 17de eeuw, zoals in 1620-1621, werd dit bedrag eerst direct aan de waard *int Schaeck*, een bekende herberg-hostellerie aan de Grote Markt uitbetaald.

In de volgende jaren, zoals bijvoorbeeld in 1635-1636, zien we dat deze traditie werd voortgezet (48). Van een apothecaris is hier echter geen sprake en ook niet van een professionele vereniging onder de naam van de betreffende patroonheiligen. Wat we wel vonden is dat in 1622-1623 de toenmalige stadsapothecaris meester Herbert van Slingherlandt hetzelfde bedrag van 24 Parijse ponden voor hem alleen cadeau kreeg van het stadsbestuur (49).

Dit alles begint al enigszins in de richting wijzen dat een apothekersvereniging te Aalst tijdens het Ancien Régime eigenlijk nooit heeft bestaan! Of er dan van een Collegium Medicum te Aalst sprake is geweest, met een theoretisch mogelijk ontstaansjaar ten vroegste rond 1650 of een latere realisatie in de loop van de 18de eeuw zoals bijvoorbeeld te Brugge, hebben we zelf nog niet kunnen vaststellen. Mogelijk konden hiervoor plannen bestaan, maar persoonlijk denken wij van niet.

Hierna geven we dan een chronologische lijst der apothekers voorkomend in de Wettelijke Passeringen van de stad Aalst voor de periode 1700 en 1789. Eerst komen de familienaam, de voornamen, de naam van de vader indien deze gekend is, het eerste en het laatste jaar van vermelding.

De geursiveerde jaartallen zijn grensverleggende data uit de *in fine* ondergebrachte aanvullende gegevens van de notitie waar de apotheker niet met zijn beroep wordt genoemd.

Bijna alle hier geciteerde Aalsterse apothekers waren tot hertoe in de farmaco-historische vakliteratuur (hier voortaan als FHL afgekort) niet bekend. In onze notitie geven wij de datum der akten (dag, maand, jaar), de originele grafie van de familienaam en het beroep, de reden van de vermelding, de vestigingsplaats

en andere sociale-economische gegevens. Het valt hierbij op dat in Aalst de apothecaris in de bronnen zeer veel door de terminus *apotheker* aangeduid wordt. Vervolgens komt de naam van de auteur der regesten, het nummer van het register in het stadsarchief, het nummer van het regest. Na de opgave van de archiefbron geven wij dan nog aanvullende details uit andere regesten die dezelfde apotheker betreffen, maar die hier nu niet meer wordt genoemd met zijn beroep. Door combinatie van bepaalde overeenkomende gegevens kon de persoon in kwestie als apotheker geïdentificeerd worden. Aangezien de tekst van alle regesten na mei 1722 nog niet uitgegeven en verschenen zijn, konden wij vanaf deze datum de bijkomende gegevens uit de bronnen, waar de apotheker nu precies door combinatie van de gegevens ontdekt of geïdentificeerd kan worden, nog niet geven en bewerken. In deze prosopografie komen dan nog eens de aanvullende bijzonderheden of de namen van Aalsterse apothekers voor die in andere bronnen dan de schepenakten gevonden konden worden en die wij om reden van volledigheid niet achterwege konden laten (50).

De gebruikte afkortingen zijn: fs: filius (Latijn = zoon); fa: filia (= dochter); R: Register; sr: senior (= de oudere). Aangezien in de regesten ook apothekers uit andere plaatsen voorkomen, hebben wij deze vanzelfsprekend op het einde van deze bijdrage in bijlage II ook opgenomen. Na de bronverwijzing Vernaëve (voor wat de eerste drie uitgegeven delen regesten betreft) komt de vermelding FHL gevolgd door de auteur en het jaartal van de publicatie waar de apotheker voor het eerst in de FHL werd vernoemd.

Op het einde van de prospografische notitie en na de aanvullende gegevens uit de nog niet gepubliceerde regesten en andere bronnen, komt onder de letter C meestal de aanduiding van de vestigingsplaats, met andere woorden, de ligging van de officina. Ook de concluderende en/of samengevatte gegevens zijn aldaar te vinden.

De officina is steeds terzelfdertijd de woning van de apotheker. Dat was trouwens een gewoonterechtelijke verplichting (51). Het was namelijk onvoorstelbaar dat een apothecaris niet in het huis zou wonen waar zijn officina was ondergebracht (52).

De straat- of plaatsaanduiding duidt in elk geval een huisbezit aan, dat niet noodzakelijk met de officina geïdentificeerd moet worden daar de apotheker ook nog andere huizen kon bezitten. Hierna volgt nu op basis van de regesten de prosopografie van de Aalsterse apothecarissen in de 18de eeuw.

Meert, Judocus Antonius (Anthonis) fs Jan (1708-1725-1726).

02.07.1708 *Anthonis Meert apotecaris*; woont in de Lange Zoutstraat – 18.01.1719 *Judocus Antonius Meert apotheker* te Aalst, verkrijgt een rente van 40 pond wisselgeld van Jan van den Hende – 20.03.1722 *Jacobus[ic!] Meert appotecaris*, wordt vernoemd als aangelande in de Lange Zoutstraat. – 11.04.1722 *Judocus Anthonius Meert appotecaris*, is aangelande in de Lange Zoutstraat. – 21.03.1725 *Judocus Anthonis Meert fs Jans, apotheker* in Aalst, verkrijgt een rente. – R 1385-103 vernoemt op 06.11.1725 de weduwe van Judocus Meert, koopvrouw in Aalst die een rente verkrijgt.

Bron: W. Vernaëve R 1372-68; R 1381-29; R 1382-181; R 1385-45.

Judocus Anthonius Meert fs Jan (zonder beroepsopgave) koopt op 29.05.1711 een vierde van een huis in de Lange Zoutstraat voor 400 gulden van Judocus Govaerts fs Peeter en zijn vrouw Joanna Maria Meert. De verkopers beloven daarbij een lijfrente van 5 % te betalen aan hun tante Elisabeth Meert, weduwe van Jan

(50) Ik wil voor, wat de schepenakten betreft, hierbij duidelijk stellen dat ik van de inhoud van de regesten van de heer Vernaëve hier alleen gebruik maak in verband met de daarin voorkomende gegevens over de farmacie. Mijn eigen verwoordingen, interpretatie en keuze uit of 'hertaling' van deze gegevens is dus helemaal geen poging om tot een andere teksteditie te komen van Vernaëves al te maar uitstekende, overduidelijke en vooral complete regesten der schepenakten. De bewoordingen van de door mij hier geselecteerde gegevens op basis van zijn regesten zijn dus alleen te verstaan als een eigen kritische keuze ten behoeve van deze bijdrage en die enkel de farmaciegeschiedenis op oog heeft.

(51) Als voorbeeld kan ik het volgende aanhalen: in 1712 richtte de broederschap van de H.H. Cosmas en Damianus van Oostende zich tot het Collegium Medicum van Gent met het verzoek hen een wettelijk document te verlenen die zij zouden kunnen gebruiken tegen de Oostendse apotheker Thomas de Grispeere die zijn apotheek naar het huis van zijn broer wou overbrengen zonder daar zelf te gaan wonen. Het was immers volgens de leden van de broederschap onvoorstelbaar *dat eenen vrijen apotheker sal transporteren sijnen wynckel buiten sijn huys ende vaste domicilie in een 's anders huys om bij eenen onvrijen ende onwetenden persoon ofte wel bijden selven transportant aldaer gheexerceert te worden*, cfr.: C. De Backer, «Nieuwe en aanvullende gegevens...I», o.c., pp. 34-39.

(52) Ook bestond toen de gewoonte of de verplichting (van de Heilige Geest-apothekers) bij hoogdringendheid 's nachts medicamenten te dispenseren. Dit blijkt uit het contract van een Diestse armenapotheker uit de eerste helft van de 18de eeuw. De Heilige Geesttafel of Armendis was de voorloper van de OCMW's. Cfr. C. De Backer, «Mobilititeit en migratie van de apotheker in Vlaanderen en Brabant van de 13de tot de 18de eeuw» in: *Bulletin van de Kring voor Geschiedenis van de Pharmacie in Benelux* 103, 51 (2002) pp. 23-42.

Gaudiabois, en dit tot aan haar dood (R 1376-56). – Op 10.03.1722 verkrijgt *Judocus Anthonius Meert, fs Jan*, (zonder beroepsaanduiding) een rente van 32 pond wisselgeld. Op 10.05.1727 (R 1387-85) en 18.08.1736 (R 1382-175) wordt de weduwe van *Judocus Anthonius Meert* vermeld. – *Judocus Anthonius Meert* inwoner van Aalst, krijgt van C. van Caectenberge een rente van 40 pond groten wisselgeld op 17.04.1714. De rente werd afgelost op 10.12.1720 en gecasseerd op 17.06.1726. – De twee gezusters begijntjes Anna Maria en Isabella Meert schenken op 02.10.1727 aan de kinderen van hun broer Judocus Anthoen, m.n. Joannes Baptista, Isabella Joanne Aldegonde, Judocus Anthon jr, Joanna Catharina, Joosine Catharina en Ignatius Joannes, verschillende renten w.o. een rente van 400 gulden wisselgeld (R 1387-126).

C: Door de hierboven in de regesten aangegeven plaatsbepalingen kunnen we het woonhuis en dus ook de ligging van de officina van deze apothecaris sinds 7 februari 1708 localiseren aan de Lange Zoutstraat naast een woning genaamd de *Dry Haringhen*.

In verband met de naam Meert kunnen we nog het volgende meedelen: een exemplaar van de veilingscatalogus der boeken van de Leuvense professor in de geneeskunde J.L. Rega (1690-1754) werd in 1755 naar de gegevens het ex-libris verworven door *P.J.F. Meert Alosti 1755*. De titel van het 214 pagina's tellende boek luidt: *Catalogus librorum in omni facultate et scientiarum genere, praecipue autem ad artem medicam & historiam naturalem [...] quos reliquit Henr. Jos. Rega [...] Auctio publica [...] 22. Maii 1775. & seqq. Louvain, Martinus van Overbeke, 1775* (53). We nemen aan dat deze geneesheer een familielid van apotheker Judocus Antonius Meert moet geweest zijn. Hij is het die als Philippus Jan Frans als dokter in de Molenstraat wordt opgevoerd door L. De Ryck (zie hoger) en samen met zijn collega Jozef Opdenbosch, geneesheer in de Kattestraat in 1795 tot de rijkste Aalsterse notabelen behoorde. – Een Judocus Anthonius Meert, *meester apoteker* te Brussel is te achterhalen tussen 1741 en 1773 en is afkomstig van Aalst. Zonder twijfel is hij ook een familielid. Zie hieronder meer in Bijlage 2. FHL: De Backer, 1994.

Janin (Jamin, Jenin, de Janin), Jan Nicolaes (1701-1705-1709-1731).

25.03. en 26.04.1709 *Jamin apothecaris*, is aangelande in de Kerckhofstraat naast huis *den Pelgrim*. – 03.02.1731 *Jenin apoteker*, is aangelande in de Kattestraat. Jamin en Jenin zijn zonder twijfel dezelfde persoon. Aangelande op twee diverse plaatsen betekent in dit geval dat hij eigenaar was van méér dan één huis.

Bron: W. Vernaëve R 1373-27; R 1390-10.

In de indices van de regestenregisters noteerden we de schrijfwijze van de familienaam als *Janin* (in het Register 1368) *de Janin*, *de Jannin* (R 1370) en *Janin* (R 1380). Waarschijnlijk is de naam van de apotheker: *Jan Nicolaes de Janin*, gehuwd met Isabella Touriani (54), die op 01.04.1705 van Jan Tack een huis koopt in de Kerckhofstraat (R 1370-59). – In R 1380-136 is *Janin* op 27.09.1718 buur van het huis *den Pelgrim*. Reeds op 09.06.1701 (R 1368-52) verschijnen *Nicolaes Janin* en zijn vrouw Isabelle Touriani voor notaris J. Verhert inzake de verkoop van een stuk meers in Nieuwerkerken (ten zuidwesten van Aalst) (55).

C: De officina van Janin was hoogstwaarschijnlijk gelegen aan de Kerckhofstraat schreven wij eerst. De heer W. Vernaëve die ook een studie over het huizenbezit te Aalst maakt op basis van de wettelijke passeringen, gaf ons zijn nog niet gepubliceerde onderzoeksresultaten over het huis de Cleenen Pelgrim dat vroeger te plaatsen was in de Kerckhofstraat (wijk Pontstraat) en onze thesis bevestigt en thans het huis Grote Markt nr. 7 is en bij Popp onder A 1182 aangeduid staat

(53) Dit exemplaar werd in 2000 aangeboden op een openbare boekenveiling te Brussel.

(54) Apotheker Perez (zie hieronder) was getrouwd met een Joanna Touriani (ook: Touriany).

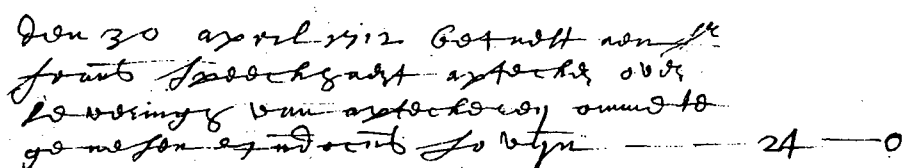
(55) Dr. G. van Renynghe de Voxxrie (Brugge) deelde mij na mijn lezing in zijn brief d.d. 4.11.2002 mee dat Isabelle Touriani uit de familietak stamde die in Mechelen was gevestigd en afkomstig was uit Turriani in Italië. Zij had een broer, Jacques, geneesheer te Brussel in 1682. Hierdoor is het duidelijk dat farmacie-historici ook genealogische publicaties in acht moeten nemen die zonder twijfel bij uitstek de bronnen zijn van dergelijke gegevens. Ik denk hier voornamelijk aan het tijdschrift *l'Intermédiaire des Généalogistes* en de *Tablettes de Flandre*.

(56). Vernaeeve heeft de hele geschiedenis van het huis en zijn eigenaars tussen 1705 en 1780 kunnen reconstrueren: vanaf het huisbezit van de wezen van procureur Touriani, de verkoop op 31.03.1705 aan Jan Tack en het betrekken van het huis door apotheker Nicolaes Janin op 26.04.1709. Op 01.08.1729 is de eigenaar Janins zoon Leonardus. Op 09.05.1727 (R 1387-83) wordt hij als Joannes Leonardus Jenein, schepen van de stad Aalst genoemd en woont op de Grote Markt. Deze is nog schepen van de stad in 1732 en wordt ook als stedelijk weesheer genoemd op 09.02.1736. De laatste vermelding van Leonardus Janin dateert uit 30.10.1748. Het huis de Cleenen Pelgrim wordt vanaf 21.07.1768 bewoond door Jacobus de Bundel die getrouwd was met Catharina Janin (57).

In de studie van Strijpens (58) wordt vermeld dat de vader van de stadsapotheker en schepen (in feite ook een cumul) Leonardus Jenin, gehuwd was met een lid uit de familie Touriani die een der rijkste Aalsterse families was. De familie Janin was verwant met de brouwersfamilie De Hert, met apotheker G. Fr. Perez, dr. med. Joannes Woutestijn en met de families Meert en Govaert. Ook leden uit deze beide families waren schepenen van de stad in de periode 1740-1760. Ook namen zij het voorzitterschap waar in de rederijkerkamers van het St.-Barbara- en St.-Catharinagezelschap. Volgens Strijpens monopoliseerden deze families te Aalst dus in zekere mate de economie, cultuur, geneeskunde en politiek.

Speeckaert, Franciscus (1712).

We ontdekten deze 18de eeuwse Aalsterse apotheker in de stadsrekeningen: *den 30 april 1712 betaelt aen S^{ieu}lr Fran[ciscus] Speeckhaert [moet zijn: Speeckaert] aptecker over leveringh van apteckerey omme te genesen Judocus Sovijn [...]* (59). (Zie afbeelding 3). Zijn bestaan was tot hiertoe onbekend gebleven. Hij komt niet voor bij Strijpens. In de drie eerste delen van de wettelijke passeringen is over hem ook geen enkele vermelding overgeleverd. In het verder verloop van de 18de eeuw is hij trouwens ook niet in deze akten als apotheker weer te vinden.

Afbeelding 3:

Stadsarchief Aalst, nr. 2006, stadsrekening 31.12.1709-31.12.1712, fol. 65 recto: Den 30 april 1712 betaelt aen S^{ieu}lr Frans[ciscus] Speeckhaert aptecker over leveringh van apteckerey omme te genesen Judocus Sovijn.

Ivain, Joannes (1719).

20.01.1719 *apoteker Joannes Ivain*, is beneficiaris van een jaarrente.

Bron: W. Vernaeeve R 1381-32.

C: Joannes of *Jan Ivain* wordt als apotheker vernoemd in 1719. Hij is de vader van apothecaris Guilielmus Petrus Ivain (R 1369-3).

Dhaene, Jan Anthoen fs Jan (1700-1703-1719-1722).

03.08.1719 *Jan Anthoen Dhaene*, *apoteker* verkoopt zaailand in Schaarbeek (ten noordwesten van Aalst, aan de huidige Boudewijnlaan).

Bron: W. Vernaeeve R 1381-101.

Jan Anthoñy Dhane fs Jan erkent op 15.11.1700 een wissel van 2000 gulden aan M. Tkint uit Gent en hypothekeert voor de borgsteller Davidt van der Houven het huis dat hij bewoont op de Grote Markt te Aalst, genoemd *de Croone*, land te Nieuwerkerken, te Schaarbeek en een rente van 1000 gulden. De hypotheek wordt opgeheven in 1703 (R 1368-32). – Elisabeth Seminck, weduwe van

(56) Met dank aan W. Vernaeeve, Aalst (stadsarchief Aalst, 25.11.2002).

(57) Jacobus de Bundel overlijdt in 1775, waarna het huis na openbare verkoop overgaat naar de pruikenmaker Leonardus Cambeen fs Jan Baptist en Josina Larosse. Ik dank deze gegevens aan de heer W. Vernaeeve. De bronnen hiervan zijn de reeds uitgegeven en de nog onuitgegeven edities van de Aalsterse wettelijke passeringen: R 1370-59; R 1373-27; R 1380-136, 137; R 1389-1; R 1390-48, 143, 170; R 193-90; R 1399-81; R 1410-42, 95; R 1412-112; R 114-119; 139; R 1414-107, 116; R 1418-9, 15, 16, 28.

(58) H. Strijpens, *Aalst... o.c.*, p. 57.

(59) SAA, nr. 2006, stadsrekening 31.12.1709-31.12.1712, fol. 65 r. Onder deze post staat nog de volgende: *den 29 April betaelt aen Sr N. [moet zijn: Dominicus] Boterdael surusijn over gecureert ende genesen te hebben Judocus Sovijn [...]*.

Anthony Govaert transporteert twee renten aan *Jan Anthoen* en Catharina *Dhaene*. Dat gebeurt ter voldoening van een obligatie die Jan Anthoen Dhaene door overdracht verkregen had tot voldoening van nog een andere obligatie ten laste van Elisabeth Seminck (R 1368-100). – *Jan Anthoen Dhaene* en de geestelijke dochter (60) Anna Catharina Dhaene erkennen een rente van 900 gulden wisselgeld en hypothekeren daarom hun huis, genaamd *de Croone*, op de Grote Markt alsook gronden te Nieuwerkerken en Schaarbeek. De rente werd afgelost op 18.02.1703 door Maria de Haene na verkoop van het huis aan dokter Somers (R 1369-43). – *Jan Anthoen Dhaene* en de geestelijke dochter Anna Catharina Dhaene erkennen een rente en hypothekeren hiervoor land bij de St.-Apolloniakapel op 05.02.1703 (R 1369-53). – *Anthoen Dhaene* doet op 03.04.1703 afstand van de helft van een behuisde hofstede te Mijlbeek uit reden van *naerbiede* of verwantschap met de weesjongen L. de Greve (R 1369-61; akte voor notaris J. Janssens). – Jan Anthony Dhaene en Anna Catharina Dhaene verkopen een obligatie op 01.02.1703 (R 1369-125). – *Jan Anthoen Dhaene fs Jan* verkoopt zaailand in Nieuwerkerken op 14.11.1709 (R 1373-57). – *Jan Anthoen Dhaene* verkoopt met volmacht land op Schaarbeek op 06.12.1713 (R 1377-69). – *Jan Anthoen Dhaene* wordt op 12.01.1715 zonder beroepsopgave genoemd samen met zijn vrouw Françoise Theresia De Craecker als zij beide een rente van 440 gulden wisselgeld aan Michiel de Ruddere, oud-griffier, erkennen en hun huis op de Grote Markt hypothekeren. Deze rente wordt afgelost op 22.02.1730 door de hoger genoemde dokter Somers die optreedt in naam van Marie Dhaene (R 1378-106). – *Jan Anthoen Dhaene* wordt verder nog eens genoemd in R 1378-200 (24.11.1715) in verband met een transport van een rente. – *Jan Anthoen Dhaene* verkoopt als gevolmachtigde van Anthonette De Craecker fa Romyn, erfgename van haar zuster Anne Marie De Craecker, 2 huisjes in de Hoogstraat (R 1380-140). – *Jan Anthoen De Haene* verkoopt op 08.01.1720 twee stukken land in Schaarbeek op de Crockhaghe (R 1381-142). – Vervolgens, in R 1382-95 (11.04.1721), is *Jan Anthoen Dhaene* erfgenaam van zijn zuster Anna Catharina. – In R 1382-104 (05.05.1721) wordt een *Jan Anthoen Dhaene* en zijn vrouw Françoise Thérèse de Craecker genoemd; is deze Jan Anthoen De Haene een homoniem van de apotheker?; ze worden in deze akte genoemd als zij hun huis op de Grote Markt, genaamd *de Croone*, hypothekeren, alsook land in Schaarbeek, Nieuwerkerken en Siseghem [= Siesegem, ten noordwesten van Aalst onder de Gentsesteenweg], dit wegens erkenning van een rente van 300 gulden wisselgeld aan Michiel de Ruddere (zie hierboven, 1715). De rente wordt weer afgelost door dokter Somers op 22.02.1730 die optreedt in naam van Marie Dhaene. Op 06.08.1722 wordt Jan Anthoen De Haene, gehuwd met Françoise Theresia De Craecker, genoemd i.v.m. de verkoop van een behuisde hofstede met zaailand te Mijlbeek (R 1883-35).

C: De officina van Jan Antoon Dhaene fs Jan was gelegen aan de Grote Markt in het huis genoemd *de Croone*. Hij is te achterhalen tussen 1700 en 1721. Het eerste citaat met de beroepsvermelding apotheker dateert uit 1719. Hij hypothekeerde verschillende malen zijn huis, was verwikkeld in allerlei transacties. Hij had ook een zuster die een geestelijke dochter was. Hij bezat land o.a. te Nieuwerkerken, Schaarbeek en Seizegem.

Vernaeye citeert in een artikel Jan Anthoen Dhaene fs Jan, gehuwd met Françoise Theresia De Craecker als zijnde gevestigd in 1700 op de Grote Markt in het huis genaamd *De Croone*. Na zijn overlijden werd het huis door zijn kinderen-erfgenamen Jan Baptist, Anna, Marie, Barbara, Bernardine, Ludovicus, Joannes Ignatius en de *uytlantschen* (in het buitenland wonende) broer Frans op 14 november

(60) Is een ongehuwde vrouw die in de wereld vrijwillig volgens de religieuze staat leeft.

openbaar verkocht. Marie Dhaene kocht toen het huis en verkocht het op 15 februari 1730 aan de te Gent geboren (61) geneesheer Joannes Gisbertus Somers, licentiaat in de medicijnen. Deze verkocht het op zijn beurt op 27 juli 1747 – toen hij Aalst voor Gent verliet – aan apotheker Dominicus Spanoghe voor 2800 gulden wisselgeld (62). Hiermee kennen we nu ook de voornaam van apotheker Spanoghe.

Hoger citeerden we onze ontdekking van een apothecaris Michiel de Haene (Dhane) werkzaam te Aalst uit de jaren 1637 en 1639.

Pot, Joannes Frans de –, fs Christiaen (1719, 1721-1730).

11 en 12.07.1721 *den huijse bewoont bij den apotecaris Pot* in de Pontstraat naast Marie Anne (of Adriaene) de Joncker en haar man Jan Baptist Janssens, zelf aangeland zijnde van Jan Veris. – 30.12.1724 *bet huijs [...] van den apotecker De Pot* in de Pontstraat, naast Jan Baptist Janssens wiens huis nu eigendom is van Adriaen Muylaert. – 05.03.1725 *den huijse van Sieur de Pot apotecqueir* in de Pontstraat aan de Grote Kerk, aangelande is A. Muylaert en naast deze woont de schoenmaker J. Veris. – 15.06.1729 *Joannes Frans de Pot, apoteker*, sinds een tiental jaar (dus ca. 1719) gratis bewoner van het huis *de Bruyt* in de Pontstraat, koopt dit huis van zijn vader Christiaen De Pot, inwoner van Geraardsbergen, voor de som van 1000 gulden courant. De apotheker moet een lijfrente van 8 pond groten courant en tevens nog een bijdrage van 100 gulden betalen aan zijn zuster Constantia die begijn is geworden. De notaris die de akte verleent is Jan Baptist Canis. – 28.06 en 01.07.1729 *Joannes Frans de Pot apotecaris* is buur van Adriaen Muylaert in de Pontstraat dewelke zijn huis verkoopt aan chirurgijn Joannes Anthonius Meganck. Notaris is Jan Baptist Canis, die aan de andere zijde van dit huis woont (63). – 11.10.1729 *den huijse van de Pot apoteker*, in de Pontstraat bij de Grote Kerk. Hij is aangelande van het huis van chirurgijn Jan Anthoen Meganck fs Anthoen die zijn huis hypothekeert. – 22.03.1730 *Joannes Frans de Pot, apoteker* bezet een rente van 1000 gulden, ten behoeve van zijn zuster begijn Constantia, op zijn huis in de Pontstraat, genoemd *de Bruydt*.

Bron: W. Vernaeve R 1382-149; R 1385-19 en 36; R 1388-197 en 204; R 1389-16 en 150.

C: Zijn officina was gelegen aan de Pontstraat in het huis genoemd *de Bruydt*. Omdat zijn vader in Geraardsbergen woonde, is het mogelijk dat deze apothecaris zelf ook van deze stad afkomstig was. Van Nuffel geeft als locatie ook het huis genaamd *De Bruydt* in de Pontstraat en vermeldt dat aldaar tot in 1730 *de apotheker Christiaan de Pot* woonde, *en na hem de apothekers Govaert (1760) en Haechten (1781)* (64). Hieruit zouden we moeten afleiden dat ook de vader van apotheker Joannes Frans de Pot het beroep van apotheker uitoefende, maar wij denken dat Van Nuffel zich inzake de voornaam heeft vergist. Het hoger vermelde regest uit 15.06.1729 is hieromtrent duidelijk.

Ivain, Guillielmus Petrus fs Jan (°1667-1700-1701-1710-1718-1727).

20.10.1727 *Guillielmus Petrus Ivain, apoteker* in Aalst. Genoemd in verband met een onbehuisde hofstede binnen de Nieuwstraatpoort die Adriaen de Blouck in cijs houdt van de apotheker.

Bron: W. Vernaeve R 1388-9.

Zonder beroepsvermelding wordt in R 1368-11 de dato 11.09.1700 *Guillielmus Petrus Ivain* genoemd als erfgenaam van zijn ouders Jan Ivain en Barbara Christina Reaels. Dit samen met de andere erfgenamen zijnde: Johannes Ivain, dokter in de medicijnen, Joanna Ivain en haar man Charles Philips Beeckman, Barbara

(61) H. Strijpens, *Aalst...o.c.*, pp. 51 en 57.

(62) W. Vernaeve, «Op en om de Grote Markt van Aalst in de 18^e eeuw» in: *VVAK Mededelingen* (Vereniging voor Aalsters Kultuurschoon) 21-1 (Lente 1994) pp. 10-17, m.n. p. 16. (Eerste bijdrage in een reeks van drie).

(63) In de koop van dit buurhuis is inbegrepen *geheel het gestel* (interieur) *van de den winckel met den tooghe ende terdt* (trede, opstand?), uitgezonderd de *schaelen balancen ende gewichten*. Het gaat hier wellicht om een kruidenierswinkel.

(64) P. Van Nuffel, *Historiek der Oude Straten van Aalst* (8de aflevering, April 1915), p. 240.

Françoise Ivain, Marie Louise Ivain en Pietronelle Therese Ivain. Zij verkopen voor notaris J. Verhert een huis in de Molenstraat aan de reeds genoemde Guilielmus Petrus Ivain voor 21 pond groten 's jaars. Het huis was belast met een cijns van 2 schellingen groten 's jaars. – Weer zonder beroepsvermelding wordt *Guilielmus Petrus Ivain* genoemd op 04 en 23.03.1701 in een akte voor notaris F. Marcx. Hierbij schenkt Pitronella Reaels, geestelijke dochter hem en Anna Adriana de Laport fa Hendrick, renten (R 1368-37). – Op 30.06.1702 (R 1369-3) verkopen Heyndrick de Laport en *Guille Pieter Ivain fs Jan* (geen beroepsvermelding) het huis *de Ram* op de Grote Markt voor 200 pond groten courant. Eveneens zonder beroepsvermelding wordt *Guilielmus Petrus Ivain* vernoemd op 01.02.1710 als hij samen met Hendrick de Laport en Jan Baptist de Haene (65) openbaar een huis in de Stoofstraat verkoopt (R 1373-93). – Terloops weze hier vermeld dat in R 1374-51 de dato 24.11.1710 de doctor in de medecijnen Leonardus de Wever, gehuwd met Petronella Ivain, wordt genoemd in verband met de verkoop van een huis samen met Hendrick de Laport, oud-schepen van Aalst, oom van dokter Leonardus de Wever. Aan *Guillam Pieter Ivain* (zonder beroepsaanduiding) wordt door Petrus Frans de Plez een rente erkend op 30.03.1718 (R 1380-84). – De erfgenamen van Petronella Reals (de hoger genoemde geestelijke dochter), nml. Jan Baptist de Hane, Guillaume Petrus Ivain, Anthon Tkint en Joanna Philippina de Laport, verkopen openbaar 60 roeden land op de Housekouter bij St.-Job (R 1381-28).

C: Ivain studeerde Latijn-Griekse humaniora aan het Jezuietencollege te Aalst. Een gespecificeerde apothekersrekening uit 1721 is bewaard (zie hoger). Zijn officina kunnen wij voorlopig nog niet met zekerheid localiseren.

Strijpens vermeldt dat de medici te Aalst sinds 1648 moesten instaan voor de verzorging van de paters Capucijnen (66). Mogelijk gold dit ook voor de apothekers en vandaar de bewaarde specificatie.

FHL: De Backer, 1997.

Achten (Hachten), Godefridus (1740-1786).

18.06.1740 *Godefridus Hachten*, apoteker, getuige bij het opstellen van een akte. – 24.07.1749 *Godefricus Achten*, apoteker erkent een rente aan de chirurgijn Joannes Anthone Meganck. – 28.09.1751 *Godefridus Achten apotequer van sijnen style* is in de Pontstraat aangeland met het huis genaamd *den Hutsepot* dat bewoond is door een schoenmaker. – 24.03.1753 *Godefridus Achten*, apoteker hypotekeert twee naast elkaar gelegen huizen in de Pontstraat (notaris J.B. Parewyck). – 25.07.1754 *Godefridus Hachten*, apoteker hypotekeert zijn twee naast elkaar gelegen huizen in de Pontstraat aan de hoek van de Stoofstraat. – 04.04.1755 *appotequer Achten* is in de Pontstraat aangelande van een huis dat zelf gelegen is naast het huis *den Prince van Condé* (67). – 17.10 en 07.11.1757 *Godefridus Hachten apotequer* is aangelande aan de herberg genaamd *den Cleenen Prince van Condé* in de Pontstraat die verkocht wordt aan Martinus Hachten. – 31.01 en 14.02.1758 Martinus Hachten, vrij meester kuiper verkoopt *de Cleenen Prince van Condé*, aangelande is *Godefridus Hachten appotecquer*. – 17.02.1758 apotecquer Godefridus Achten aangelande in de Pontstraat *van den Prince van Condé*. – 09 en 11.12.1780 *Sieur Achten apothequer* aangelande in de Pontstraat met aan de overkant het *Koninklijk College*. – 09.12.1780 *Sieur Achten apoteker* aangelande in de Pontstraat zoals net hierboven. – 11 en 20.02.1786 *Sieur Achten apothequer* aangelande in de Pontstraat.

Bron: W. Vernaëve R 1395-181; R 1400-8; R 1401-76 en 0282; R 1402-141; R 1403-287; R 1404-22 en 23; R 1418-107; R 1419-12; 1422-102.

(65) Uit R 1372-139 van 14.09.1708, blijkt dat deze persoon het beroep van brouwer en koopman cumuleerde.

(66) H. Strijpens, o.c., p. 51.

(67) Het huis genoemd *den Prince van Condé* werd reeds in 1721 een *hostelrie* genoemd. Cfr. R 1382-113. P. Van Nuffel, o.c., p. 241, schrijft dat de oorsprong van dit hotel op het jaar 1670 teruggaat en dat het in 1699 over 25 bedden beschikte.

C: Godefridus Achtens officina was wellicht gelegen aan de Pontstraat naast het huis genoemd Den Prince van Condé. In de beide almanakken van 1778 en 1794 staat een apotheker Achten opgegeven met zijn officina in de *pont-straete*. Dit gegeven schijnt te kloppen door de hierboven vermelde plaatsaanduiding bij L. De Ryck uit 1795. De toenmalige apotheker was toen vrijgezel en baatte de apotheek uit samen met zijn zuster.

Van Nuffel vermeldt dat apotheker Haechten (1781) zijn officina had in de Pontstraat in het huis De Bruydt dat voordien door de apothekers De Pot en Govaert had toebehoord (68).

Bartholomei, Joannes (1746-1752).

05.10.1746 *Johannes Bartholomei*, apoteker hypotekeert een huis in de Lange Zoutstraat dat hij gekocht had van S. Verhulst. Op 13.01.1752 verkocht hij dit huis aan D. de Schaepdryver.

Bron: W. Vernaeve 1396-73.

C: Zijn officina is voorlopig nog niet te localiseren. De jaartallen waartussen hij werkzaam was, zijn 1746 tot 1752. Zijn tot hiertoe enige vermelding in de archivalia is het hierbovenstaande regist.

Perez, Guilielmus (Gulielmus) *Franciscus* (1750-1786).

21.04.1750 Bakker Ludovicus Bulteel en zijn vrouw erkennen aan *apoteker Guilielmus Perez* een rente van 300 gulden courant en hypothekeren hierom hun huis in de Molenstraat. Dat huis is belast met 400 gulden courant aan apotheker G. Perez *causa uxoris* dit is wegens zijn echtgenote, Joanna Touriany, genaamd (69) (deze familienaam is elders eerder in de grafie Touriani vermeld, en deze laatste vorm schijnt de meest gangbare te zijn geweest) en nog rente aan het Hospitaal en de nering van *Sint Nicolaes*. – 25.01.1759 *Guillelmus Perez apotheker* is buur van een huis in de Kerckhofstraat dat openbaar werd verkocht aan J.F. Arents voor de prijs van 2700 gulden courant. – 28.08.1786. Apoteker *Guilielmus Perez* uit Aalst en zijn familieleden, dokter Jacobus Perez, Petrus Perez en Petronella Perez die met hem samenwonen, verkrijgen een rente.

Bron: W. Vernaeve R 1404-122; R 1399-114; R 1424-21.

C: Guilielmus Perez wordt als apotheker in de regesten vernoemd van 1750 tot 1786. Hij was getrouwd met Joanna Touriani en naar zijn naam heeft hij blijkbaar Spaanse roots. De in de stedelijke contributie der Aalstenaars uit 1795 (cfr. L. De Ryck, hierboven) opgegeven Willem Perez schijnt met Guilielmus, de Latijnse versie van deze voornaam, te identificeren te zijn. Zijn officina lag aan de Kerckhofstraat. Een apotheker Perez d'oude (Kerckhofstraat) wordt vernoemd in de almanak van J.L. D'Herdt in 1778.

Van Nuffel situeert Guillaume Perez (1759) in de Kerkhofstraat (70).

Uit de belangrijke fiches over het Aalsterse huizenbezit die de heer W. Vernaeve ons onlangs zo vriendelijk ter hand stelde zien we dat apotheker Guilielmus Perez inderdaad zijn officina had in de Kerckhofstraat (nu nr. 13) in het huis genaamd het Wit Kruys. In 1709 behoorde dit toe aan kanunnik De Dier. In 1711 werd dit door diens erfgenamen op 21.01.1711 verkocht aan de gebroeders Charles en Amatus van den Bossche. Deze verkochten het op 06.09.1714 aan Judocus Govaert fs Peeters die een ploter en handschoenmaker was. Judocus sterft in 1731 zodat zijn weduwe Joanna Meert het huis erft waarna het overgaat naar de apotheker Guilielmus Perez op 05.02.1750. De laatste vermelding in de wettelijke passeringen dateert van 24.04.1780 (71).

Strijpens vermeldt dat de geneesheer Jacobus Livinus Perez (°21.11.1739-

(68) P. Van Nuffel, *o.c.*, p. 240.

(69) Apotheker Janin was getrouwd met Isabelle Touriani, zie hierboven.

(70) P. Van Nuffel, *Historiek der oude straten van Aalst* (9de aflevering, september 1915) p. 274.

(71) De bronnen hiervan zijn de reeds uitgegeven en onuitgegeven edities van de Aalsterse wettelijke passeringen door Wilfried Vernaeve, R 1373-67; R 1374-90; R 1378-47; R 1380-17; R 1380-17; R 1383-146; R 1390-18; R 1400-81, 90; R 1401-193; R 1404-122; R 1417-116; R 1418-53.

(†28.5.1802) de zoon was van apotheker Guillaume François Perez en Jeanne Touriani (72).

Dr. G. van Renynghe de Voxvrie deelde ons eveneens mee in zijn hoger geciteerde brief dat de familie Perez van Spaanse afkomst is en een stamvader, Luis Perez, handelaar uit Aragon, zich in 1496 te Middelburg vestigde om rond 1510-1520 naar Antwerpen te gaan wonen waar hij een belangrijke kruidenhandel ontwikkelde. Luis Perez die met ene Segura was gehuwd had twee dochters waarvan Adriana huwde met de Antwerpse burgemeester Rockox. De andere dochter, Catharina huwde met haar neef Martin Perez de Baron. Uit deze tak stamt af als achter-achterkleinzoon Guillelmus Franciscus Perez, apothicaire te Aalst (1750-1786) die huwde met Joanna Touriani. Uit zijn huwelijk stamden Pierre en Petronilla, ongehuwd, Jacob, dokter, ongehuwd, Angelica die huwde met Emmanuel de Hert en Willem (Guillaume) die apothecaris werd en in 1814 ook zeepzieder werd. De achterkleindochter was de zuster van Felix de Hert, burgemeester van Aalst tot 1925. Irma de Hert (†1942) huwde met Amand D'Hondt die eind 19de eeuw een zeepziederij had aan de Gentsestraat. Deze zeepziederij werd circa 1950 overgenomen door zijn zoon Edmond.

Spanog(h)e, Dominicus (1753-1759-†*uóór* 1795?).

20.02.1753 *apotequer Spaenoghe* is aangelande op de Grote Markt. – 26.01.1759 *apotecquer Spanoge* is buur van een huis op de Grote Markt. – 08.02.1759 *den appotecquer Spanoge*, idem.

Bron: W. Vernaëve 1401-265; 1404-124 en 128.

C: Volgende de regesten was apotheker Spanoges officina gelegen aan de Grote Markt. Hij is te traceren tussen de jaren 1751-1759. Uit de gegevens van L. De Ryck en diens contributielijst uit 1795 zouden zijn erfgenamen in de Nieuwstraat gevestigd geweest zijn. Een Spanoge wordt vernoemd in de Almanak van J.L. Dherdt in 1778 als zijnde gevestigd op de *grootte merkt*. In de Almanak van 1794 komt eveneens een apotheker Spanoge voor, gevestigd op de *grootte merkt*. Het kan mogelijk om steeds dezelfde gaan.

De voornaam van apotheker Spanog(h)e wordt in de regesten niet vermeld. Een andere bijdrage van Vernaëve levert ons zijn voornaam: Dominicus. Vernaëve vermeldt hierin dat zijn huis *De Croone* gelegen was aan de Grote Markt en hij dit op 27 juli 1747 had gekocht voor de prijs van 2800 gulden wisselgeld van dokter J. Somers, L.M., toen deze Aalst voor Gent verliet. Voordien had het huis behoord aan Marie Dhaene (1730), dochter van apotheker Jan Anthoen Dhaene. Deze laatstgenoemde had het bewoond tot zijn dood in 1729 (zie hierboven) (73).

Diericx, Maximilianus Em(m)anuel (1756-1773).

19.07.1756 *Maximilianus Diericx*, *apotequer binnen Aelst*, lost 2 renten af. Deze rente was afkomstig van een huis in de Zoutstraat. – 13 en 14.11.1758 *Maximilianus Emanuel Diericx*, apoteker te Aalst koopt van Peeter Frans Wymeels uit Aalst een huis in de Lange Zoutstraat dat belast is met een jaarcijns. – 09.06.1773 *Maximilianus Emanuel Diericx*, apoteker, getuige bij verkoop van het huis in de Lange Zoutstraat *de Phuy*m door meester chirurgijn Mattheus Josephus Kluyskens te Aalst (notaris J. Vermeiren, Aalst).

Bron: W. Vernaëve R 1402-163; R 1404-99; R 1413-160.

C: Diericx volbracht zijn humaniteiten bij de Jezuïeten te Aalst in 1743. Door een bewaarde specificatie van medicamenten uit 1764 en bewaard in het Rijksarchief te Gent, blijkt dat hij leverancier van medicamenten was aan de abdij Ten

(72) H. Strijpens, o.c., p. 69.

(73) W. Vernaëve, «Op en om de Grote Markt...», o.c., p. 16. – Zie ook H. Strijpens... o.c., 57.

Roosen. De ligging van zijn officina kon in de tot hiertoe beschikbare bronnen nog niet gelocaliseerd worden. Uit de *Aelstersche Almanach* van 1778 blijkt dat zijn officina op de Grote Markt gelegen was. In de Almanak van 1794 komt een apotheker Diericx was gevestigd op de *groote merkt*.

FHL: De Backer, 1994.

Govaerts, Joannes Norbertus (1757-1777, †1781).

07.02.1757 *Sieur Joannes Goevaert appoteker* is aangelande van een huis in de Pontstraat dat gehypothekeerd wordt en in twee rentes wordt omgezet door de ouders van Judocus van der Snickt, reguliere kanunnik in de priorij van Groenendaël, ter gelegenheid van zijn professie. Verwantschap met de hieronder genoemde apotheker Versnick is mogelijk (zie bij Vander Snickt, 1777, hieronder). – 16.08.1764 *apoteker Joannes Norbertus Govaert* komt met zijn buurman meester chirurgijn Jan Anthon Meganck overeen dat hij in plaats van houten latten, ijzeren staven in een venster zal plaatsen en beide komen ook akkoord betreffende de afloop van zijn dak. – 07 en 21.12.1769 *Joannes Norbertus Govaerts, apoteker* in Aalst, koopt in openbare verkoop van Joannes Longsis, licentiaat in de medicijnen, wonende te Brussel, een huis te Aalst in de Kattestraat aan de Stadsvesten. – 28.12.1769 *den apotequer Goevaerts* is aangelande van een huis in de Kattestraat. – 30.12.1772 *Sieur Govaert apotequer*, idem. – 31.12.1772 *Sieur Goevaert apotequer*, idem. – 01.07.1775 *Joannes Norbertus Govaerts, meester apoteker*, verkoopt voor 1290 gulden courant een huis in de Kattestraat. – 20.10.1777 *Joannes Norbertus Govaerts, meester apoteker*, verkoopt een huis in de Kattestraat. – 19.11.1777 *den apoteker Sieur Govaert* aangelande met zijn hof ten N-O van een huis in de Kattestraat. – 23.11.1781 de weduwe (geen naam genoemd) *wylent sieur Govaert apotheker*, is aangelande van het gildehuis van de Sint-Sebastiaansgilde in het Sint-Sebastiaanstraatje. – 21.09.1785 rente ten voordele van de erfgenamen van *apoteker Govaert*.

Bron: W. Vernaëve R 1403-223; R 1408-1, R 1411-22 en 24; R 1413-82 en 83; R 1415-35; R 1416-66 en 83; R 1419-92; R 1422-60.

C: Een kwitantie van medicamenten uit 1758 voor de abdij Ten Roosen is bewaard in Rijksarchief te Gent (zie hierboven). Alhoewel in de bronnen de apothecaris bijna altijd als Govaert wordt vermeld, tekent hijzelf *Govaerts*. In de jaren 1777-1778 leverde Govaerts medicijnen aan de abdij van Affligem. Govaerts officina was gelegen aan de Pontstraat. Een apotheker Govaert (in de Pontstraete) wordt vernoemd in de Almanak van J.L. Dherdt in 1778. Van Nuffel schrijft dat apotheker *Govaert* zijn officina in de Pontstraat in het huis genaamd *De Bruijdt* had, waar voor hem apotheker *Christiaan* [sic!] *De Pot* (tot in 1730) werkzaam was geweest. Na *Govaert* zou de apotheek overgegaan zijn op apotheker *Haechten* in 1781 (74).

Strijpens publiceert een afbeelding van de schatting door *Sr. Govaert apothecaris* en *Sr De Ringe churigin* van de inboedel van *den winckel ene medicijnen* van de chirurgijn De Coningh (= Johannes De Coninck) op 21.02.1777 (75).

FHL: De Backer, 1994.

Snickt, Judocus Vander – (Vandersnick) (1777-1787).

Of de vermelding van 07.02.1757 qua familiale gegevens iets te maken heeft met de apotheker Versnick is niet met zekerheid uit te maken. Judocus van der Snickt, reguliere kanunnik van de priorij van Groenendaël krijgt namelijk ter gelegenheid van zijn professie twee lijfrenten van zijn ouders Adriane van der Snickt fa Petri en Anthone Meganck fs Anthoni, meester chirurgijn en koopman

(74) P. Van Nuffel, o.c., p. 240.

(75) H. Strijpens, o.c., pp. 50 en 56.

te Aalst (76). Daarom hypothekeerden zij het huis dat zij in de Pontstraat bewonen en dat naast het huis van *Sieur Joannes Goevaert appoteker* is gelegen. – 20.10.1777 *Judocus vander Snickt*, inwoner te Aalst, sticht voor zijn twee zusters, de begijnen Maria en Joanna, een rente van 2000 gulden courant. Hij hypothekeert daarvoor in de Kerckhofstraat een huis *en heel den apothekers winckel bestaende in medecijnen, droguen als potten ende alles dat 'er aen kleeft*. (= aankleeft, aanplakt, toebehoort). – 02.10.1787 *apoteker Versnick* is pachter van een speelhofje (= buitenverblijf) gelegen naast de herberg de *Prins van Luyck* aan de Brusselsesteenweg en buiten de Pontstraatpoort te Schaarbeek.

Bron: W. Vernaeve R 1403-223; R 1314-268; R 1413-268.

C: *Judocus vander Snickts officina* was gelegen in de Kerkhofstraat. Er schijnen in totaal 3 opeenvolgende apothekers *Vander Snickt* te zijn geweest in Aalst. De laatste uit de 18de eeuw was *Frans Van der Snickt*, gevestigd aan de Pontstraat in 1795 (cfr. de stedelijke contributie van dat jaar).

Impens, Dominicus (1780).

Op 19.07.1780 is Dominicus Impens koper van de inhoud van de apotheek van *Guillaume van de Velde* uit de Veldstraat te Gent.

C: Uit de *Aelstersche Almanach* van 1778 blijkt dat de *officina van Impens* in de Molenstraat gelegen was. In de Almanak van 1794 komt een apotheker Impens voor gevestigd in de *Molen-straete*.

FHL: Vandewiele, 1987.

Voorde, Petrus van de – (1781).

15.02.1781 *Petrus van de Voorde, meester apoteker*, koopt een huis in de Kattestraat van *Phillipus. Guillelmus Van den Broucke fs Jan Baptist*, licentiaat in de rechten. – 20.03.1781 *Petrus van de Voorde*, apoteker verkoopt een huis in de Kattestraat, dat hij eerder van advocaat *Philippus van den Broucke* gekocht had, aan zijn schoonvader, *Ignatius van den Brulle* te Erpe. – 10.03.1781 *Petrus van de Voorde*, apoteker, erkent een rente aan de wijnkoopman *Jean Baptiste Meganck* en hypothekeert daarom een huis in de Kattestraat (is dit hetzelfde huis of nog een ander dat hij ook in zijn bezit had?).

Bron: W. Vernaeve 1418-131 en 138; 1419-16.

C: Uit de regesten blijkt dat apotheker *Petrus van de Voorde* rond 1781 werkzaam was en een huis in de Kattestraat bezat dat hij begin van dat jaar aankocht en reeds in de daaropvolgende maand verkoopt na het voordien reeds gehypothekeerd te hebben.

Vuyst, Ludovicus de –, fs Romanus (1786; reeds overleden voor 1795).

23.01.1786 *Ludovicus de Vuyst fs Romani* apoteker erkent een rente en hypothekeert een huis in de Lange Zoutstraat. – 23.01.1786 *Ludovicus de Vuyst fs Romani* koopt van notaris *J.F. van Wambeke sr*, het huis dat *Dobbel Slot* in de Lange Zoutstraat.

Bron: W. Vernaeve 1422-152; R 1423-81.

C: In de Almanak van 1794 komt een apotheker *De Vuyst* voor gevestigd in de *lange zout-straete*. Volgens de contributielijst uit 1795 was de apotheek van de erfgenamen *De Vuyst* aan de Zoutstraat gelegen.

Perez, Willem (Guillaume) (1794-1814).

In de Almanak van 1794 komt een apotheker *Perez* voor gevestigd in de *kerkhof-straete*. In de schatting van 1795 wordt hij ingeschreven als zijnde 400 gulden

(76) Hier zien we opnieuw een voorbeeld van beroepscumul. Ditmaal bij een chirurgijn. Bij de apothekers kwam dit ook vooral in de tweede helft van de 18de eeuw voor. Zie over deze gang van zaken Chr. de Backer, «Mobiliteit en migratie...» o.c., p. 30. – Het R 1387-82 vernoemt op 08.05.1727 *Pieter van der Snickt* die aan zijn zoon *Jacobus*, pas priester geworden, een rente schenkt en hiervoor het huis het *Moriaenshoofd* in de Kerckhofstraat hypothekeert.

waard en moet hij dus als een apotheker met een middelmatig inkomen worden beschouwd. Is deze Willem Perez dan dezelfde apotheker Willem Perez die in onze bron uit 1814 (De Rijck) wordt vermeld als zoutzieder (77). Was deze Willem zo'n ondernemend man dat hij het ook nodig achtte naast zijn beroep dat van zoutzieder te beklemtoneken of is dit precies het bewijs dat hij met zijn apotheek alleen niet rond kwam? In de loop van de 18de eeuw, en zelfs daarvoor, zien we in verschillende Vlaamse en Brabantse steden, en vooral rond 1780-1810, verschillende apothekers ook de beroepsbezigheid uitoefenen van vettewariër, ondernemer, koopman, enz. (78).

Bundel, Frans de – (1795).

C: In de Almanak van 1794 komt een apotheker De Bundel voor gevestigd in de *Molenstraete*. Wordt vermeld door De Ryck als zijnde gevestigd aan de Molenstraat in 1795.

Roucel / Poncel ?, Jan Jozef (1795).

C: wordt vermeld door De Ryck als zijnde gevestigd aan de Nieuwstraat in 1795. Strijpens (79) noemt eveneens Jean Joseph Poncel (diploma Gent, 28.9.1805!). Betreft het dezelfde persoon? Een Frans-Antoon Roucel wordt als kruidkundige genoemd door De Potter en Broeckaert als zijnde geboren te Durlach in 1735 (80). Verder onderzoek blijkt hier dus nodig.

Snickt, Frans Van der – (1795).

C: Wordt eveneens vermeld door De Ryck als zijnde gevestigd aan de Pontstraat in 1795. Zie ook hierboven voor filiatie bij Judocus Vander Snickt. In de 18de eeuw, de Franse en Hollandse Tijd recenseren we in totaal 3 apothekers Van der Snickt te Aalst.

In de almanak van 1794 komt een apotheker Van der Snickt voor gevestigd in de *kerkhofstraete*.

Tot slot.

In historische sociale studies worden de apothekers tijdens het Ancien Regime beschouwd als producenten, d.w.z. zij die in een ambachtelijk kader, door het aanwenden van productiemiddelen waarover ze als economisch zelfstandigen beschikken, iets voortbrengen (81). De apothekers behoorden bijna meestal tot de bovenlaag van deze groep. Zij konden genieten van de jaarlijkse opbrengsten van uitgezette goederen en niet-uitgezette roerende goederen. Ze beschikten aldus over diverse stukken land, zaailand, meersen, etc. in landelijke en de omliggende gemeenten. Uit de regesten komt naar voor dat de Aalsterse apothekers in het centrum van de stad woonden, zelfs op de Grote Markt of straten die daarop uitliepen; renten verkregen, huizen aankochten en verkochten, lijfrenten erkenden en daarvoor hypotheeken aangingen. In de beste gevallen beschikten ze over een buitenverblijf dat in de 18de eeuw de naam droeg van *speelhof*. We kunnen ze dus eerder aan de gegoede kant van de middenstand situeren (82).

Uit de schepenakten blijkt dat er in de Kerckhofstraat in de loop van de 18de eeuw twee apotheken waren. Wilfried Vernaëve's onderzoek leverde ons twee apotheken in de Cleenen Pilgrim (thans Grote Markt nr. 7) van apothecaris Nicolaes Janin (1709-1717) en zes huizen verder aan dezelfde kant in het huis genaamd het Wit Kruys (thans nr. 13) van apothecaris Guillielmus Perez (1750-1780) (83).

(77) Een zoutzieder (in het Frans: saunier) is iemand die werkt in de productie van zout en dit verkoopt. In dat geval menen wij dat het bij Willem Perez er in de eerste plaats niet ging om de medicinale eigenschappen van *sal communis*, dat zowel zeezout als mijnzout kon zijn, maar eerder om zijn huishoudelijk of industrieel gebruik. Dr. van Renynghe merkt op in zijn brief dat hij eigenlijk geen zoutzieder maar wel *zeeepzieder* was.

(78) Het is geen rareiteit dat een apothecaris bepaalde functies cumuleerde. Zo was bv. de Brusselse apothecaris Aubertijn Frenier uit 1421-1459 zelfs burgemeester van zijn stad. Cfr. C. De Backer, «Gegevens over de geschiedenis van de farmacie te Brussel. Eerste onderzoeksresultaten uit het archief van het O.C.M.W.» in: *Bulletin van de Kring voor Geschiedenis van de Pharmacie in Benelux* 89 (1995) pp. 1-13.

(79) H. Strijpens, *Aalst...o.c.*, pp. 12, 19-20, 23.

(80) F. De Potter en J. Broeckaert, *Geschiedenis der stad Aalst voorgaan van eene historische schets van 't voormalige Land van Aalst*. 4 dln (Gent, L. Annoot-Braeckman, 1873-1876). IV, p. 39.

(81) L. Van Averbek, *Peiling naar de bezitsstructuur van de Gentse bevolking omstreeks 1738*, 2 delen. Pro Civitate Historische Reeks in-8°, Nr. 24 (Brussel, 1969) I, p. 40. De auteur geeft echter slechts de bezitsstructuur van twee meester-apothekers op: Charles Franchois de Prince (St.-Pietersparochie) en Jacques de Sutter (†14.03.1737, St.-Michielsparochie) zie: deel II, pp. 44 en 145.

(82) Apotheker Franciscus Libens uit Diest bijvoorbeeld, werd in de Diestse haardtelling van 1747 geschat als een *gerengen apoteker van clijne neringe*, met andere woorden als een tweederangsapotheker, een waardebepaling die duidelijk bewijst dat het niet alle apothekers voor de wind ging. (Dit is een gegeven uit onze nog niet verschenen studie over de geneeskundige beroepen in de stad Diest tijdens het Ancien Regime).

(83) Dit betreft de jaartallen uit de wettelijke passeringen.

(84) D.A. Wittop Koning en A.I. Bierman, «Apotheekvestigingen in Nederland. 1. De periode tot 1800» in: *Pharmaceutisch Weekblad* 129 (1994) nr. 11, pp. 265-276; D.A. Wittop Koning, «De beoefening van de geschiedenis van de farmacie in de Nederlanden. Een vergelijking van de stand van het onderzoek» in: *Pharmaceutisch Weekblad* 129 (1994) nr. 29, pp. 740-746.

(85) D.W. Triller, *Dispensatorium Pharmaceuticum Austriaco-Viennense* uit 1747. Een tweede druk verscheen te Leuven in 1774. Cfr. W.F. Daems en L.J. Vandewiele, *Noord- en Zuidnederlandse Pharmacopoeën* (Itico N.V., Morsel-bij-Antwerpen en N.V. Litera Scripta Manet, Joppe, 1955), pp. 83 en 151-152.

(86) G. Bate, *Pharmacopoeia Bateana*. Vele uitgaven te London, Venetië, Lyon, Amsterdamse edities tussen 1719-1731; als Leuvense druk: *Pharmacopoeia Bateana, editio spetima* (Lovanii, J.F. Van Overbeke, 1752).

(87) Th. Fuller, *Pharmacopoeia domestica* (Lugduni Batavorum, J. et H. Verbeek, 1753. Prostant Lovanii Typis J.F. Van Overbeke).

(88) N. Léméry, *Pharmacopée Universelle*. Verschillende drukken te Parijs en in Nederland, 1729, 1734, 1738, 1763.

(89) Dit is het geval bij de 18de eeuwse dokter Fisco uit Zottegem (zie infra).

(90) Zie de lijst bij H. Strijpens, ... o.c., pp. 37-41. Op p. 38 is in afbeelding 3 de handtekening van de apothecaris Ivain te lezen.

(91) Wij gaven zelf in 1973 te Gent deze *Pharmacopoeia Bruxellensis* in facsimile reprint uit als volume I in de reeks Opera Pharmaceutica Rariora.

(92) Een familielid, Joannes Fisco, was chirurgijn te Zottegem-Bevegem en was afkomstig uit Leuven.

(93) Rijksarchief Ronse, Familiearchief Fisco nr. 10. Een artikel voor Farmaleuven is in voorbereiding.

(94) W.F. Daems en L.J. Vandewiele, *Noord- en Zuidnederlandse Pharmacopoeën*, o.c., pp. 81-82.

Ook is duidelijk te zien dat er in Aalst tijdens de 18de eeuw verschillende apothekers naast elkaar werkzaam waren. In 1710 waren er dat op basis van de schepenakten vier; in 1720 waren dat er vijf; in 1750 drie; in 1760 vier, in 1770 vier, en in 1780 vier. Deze aantallen komen overeen met andere middelgrote of kleinere steden zoals o.a. Diest, zodat er eigenlijk één apotheker voor een bevolkingsgroep van ongeveer 1500 bewoners moet aanwezig zijn geweest. Het zich bedienen van deze drie of vier naast elkaar werkende apothekers door dit deel van de bevolking, moet dan toch ook wijzen op haar relatieve welstand, zonder dewelke een economische basis en een bestaansminimum voor deze apothekers niet aanwezig zou geweest zijn. Wij menen in dit opzicht, naar de conclusies van Anette Bierman en wijlen Wittop Koning te moeten verwijzen, die het demografisch stedelijk aspect in aanmerking nemen bij de apotheekvestiging tijdens het Ancien Regime (84).

Familiale banden wijzen op verwantschappen met handelaarsfuncties, geneesheren en chirurgijns, ook met leden uit de geestelijkheid (abdiën, seculiere geestelijkheid, begijnen, geestelijke dochters). De familie Perez bijvoorbeeld, blijkbaar van Spaanse afkomst, telde tenminste twee geneesheren en één apotheker onder zijn leden. De familie Vander Snickt telde drie achtereenvolgende apothekers onder hun leden.

Het middelbaar onderwijs dat ze genoten, moet van hoog niveau geweest zijn, daar wij al zagen dat er twee van hen (Grieks-Latijnse) humanioralessen gevolgd hadden aan het college van de paters Jezuïeten te Aalst. Zij woonden op schoolfeesten de in het Latijn geschreven barokke en mythologische theaterstukken bij van hun medestudenten of namen zelf een rol op zich. Dit Latijn kwam hen later goed van pas, eens de beroepskeuze gemaakt, daar de apothekers het Latijn moesten machtig zijn aangezien de doktersrecepten in het Latijn werden neergeschreven en met het gebruik van ingewikkelde afkortingen. Ook waren de farmacopoeae of farmakopoeën en alle farmaceutische vakliteratuur in het Latijn opgesteld.

Welke farmacopoea gebruikt werd te Aalst weten we niet precies. Het zal wellicht de Gentse of de Brusselse geweest zijn. Heel waarschijnlijk werden die gebruikt samen met de talrijke 18de eeuwse niet officiële farmacopoeae zoals die van D.W. Triller (85), G. Battus (86), T. Fuller (87) en N. Léméry (88) die we meest in de inventarissen van goede privé-bibliotheken van dokters aantreffen en tot de standaardwerken uit die tijd behoorden (89).

De bibliotheek van de Aalsterse dokter J.B. van der Moesen (†1701) die geïnventariseerd werd op 20 februari 1702 door o.a. apothecaris J.P. Ivain (90) bevatte inzake pharmacopees slechts één vertegenwoordiger: een exemplaar van de eerste druk van de Brusselse pharmacopoe uit 1641 (91). Daaruit zou kunnen besloten worden dat hij naast zijn eigen samengestelde magistrale voorschriften (de samenstelling hiervan is door de geneesheer zelf aangegeven), inzake officinale voorschriften (weer te vinden in de algemeen gangbaar gebruikte of wettelijk verplicht gestelde receptboeken) de voorkeur gaf aan de recepten uit Brusselse pharmacopoe.

Terloops weze hier ook gewezen op de bibliotheekinventaris van dokter Fisco. De geneesheer Petrus Josephus Antonius Fisco, was werkzaam te Zottegem rond het midden van de 18de eeuw (92); de nagelaten bibliotheek werd in 1776 gecatalogeerd (93). Als we de handschriftelijke lijst alleen op Zuid-Nederlandse farmaceutische voorschriftenboeken nakijken zien we al vooreerst de eerste Brusselse druk van de *Pharmacopoea Bruxellensis* uit 1671 (94); de in Gent officieel uitgevaardigde *Pharmacopoea Gandavensis* uit 1756 (eerste druk 1651) en ten-

slotte de *Pharmacia Galeno-Chymica Antverpiensis* uit 1661 (95). Beide boeklijsten hebben dus de Brusselse farmacopee gemeen. Persoonlijk denken wij echter dat de geneesheren te Aalst qua officinale voorschriften het beste uit de farmacopoeae van zowel Gent en Brussel alsmede ook uit allerlei andere werken haalden, wat in feite een grotere rijkdom aan receptuur betekende. Ook inzake magistrale bereidingen zullen de patiënten van deze ongebonden veelzijdigheid hebben geprofiteerd. Omtrent het bestaan van een collegium medicum of planen daartoe, konden De Potter en Broeckaert, De Schrijver, Strijpens, De Ryck, Vernaeve en wijzelf tijdens ons archiefonderzoek geen enkel spoor of aanwijzing vinden.

Naast hun particuliere klanten konden de apothekers te Aalst ook rekenen op de religieuze instellingen als cliënteel zoals de paters Capucijnen, de Cisterciënzerinnenabdij Ten Roosen, de Benedictijnerabdij te Affligem en zonder twijfel ook alle andere kloosters in de stad. Onderzoek in de archieffondsen van deze instellingen zullen zeker gegevens en apothekersspecificaties opleveren (96).

Voor een totaalbeeld van Aalst in de 18de eeuw verwijs ik naar de reeks 'Fundamenten' waarvan reeds één deel verschenen is (97).

BIJLAGE I. Apothecarissen uit andere steden in de wettelijke passeringen (Editie W. Vernaeve).

BRUSSEL.

- Meert, Judocus Anthonius (1742-1773). 14.09 en 17.10.1742 *Judocus Anthonius Meert, meester apoteker* in Brussel, 03.03.1766 *apoteker Meert*, Brussel. *Josse Antoine Meert* wordt Brusselse poorter en slaagt aldaar op 9.8.1741 in zijn apothekersexamens. In 1742, 1753 en 1773 was hij dan zelf examinerator van het *Collegium Medicum Bruxellense*. Hij leefde nog in het jaar VI van de Franse Revolutie en was gevestigd op de Montagne au Parc. Zijn broer is Joannes Baptista Meert, pastoor te Overijse. Beide hebben nog op dat ogenblik een minderjarige broer en zuster. Ook een Joanna Catharina Meert verschijnt in de regesten met Peeter van Nuffel, voogd der minderjarige wezen (R 1396-232). De apoteker verkoopt (14.09. en 17.10.1742) samen met zijn broer, Joanna Catharina en de voogd voor de prijs van 1.900 gulden courant, een huis in de Lange Zoutstraat aan een zekere Engelbertus de Blie[c]k (zonder beroepsvermelding) (98).

Deze apotheker Meert is een familielid (mogelijk een zoon of neef) van een gelijknamige apotheker te Aalst in 1708-1725.

Bron: Vernaeve R 1396-232, R 1408-179.

GENT.

- Waes, Jan van – (1754). 09.07.1754 *Jan van Waes meester apotecaris*. Trad op als getuige bij notaris A. van der Cruysen te Gent.
Bron: W. Vernaeve 1402-140.
- Copenole, Hector Josephus van – (1758). 01.08.1758 *Hector Josephus van Copenole*, meester apoteker te Gent. Genoemd in een verkoop te Oudenaarde van verschillende goederen. Hierbij trad zijn zuster Therese Caroline op in zijn naam (99).
Bron: W. Vernaeve R 1404-78.

LOKEREN.

- Stercks, Jacques (1764-1765). 28.12.1764 en 04.01.1765 *Jacques Stercks, apoteker* in Lokeren vraagt aan Joannes Jacobus Debbaudt, licentiaat in de medicijnen en wonende te Kalken een rente terug. (notaris J.B. Dhanens, Gent). De rente werd afgelost op 24.10.1781.

(95) Ibidem, pp. 62-63 en ook L.J. Vandewiele, «Introduction» in: *Pharmacia Antverpiensis 1661. Facsimile*. Opera Pharmaceutica Rariora. Volume XI (C. De Backer, Gent, 1974).

(96) De volgende van mijn eerdere bijdragen zijn voorbeelden die de oogst uit dergelijke kloosterarchieven illustreren (dergelijke bijdragen waren voorheen nog niet in de farmaco-historische vakliteratuur verschenen): C. De Backer «De oudste apotekers te Gent in het archief van de St.-Pietersabdij», in: *FTvB* 53 (1976) pp. 420-43. – Idem, «Documents relatifs à la pharmacie dans les archives de l'infirmerie de l'abbaye St. Pierre à Gand», in: *Bulletin de Pharmacie* 29 (1977) pp. 25-31. – Idem, «Een Gentse apotekersrekening uit 1644», in: *FTvB* 54 (1977) pp. 22-28. – Idem, «De apotekers van de kartuize St.-Maartens-Bosch...o.c.», in: *FTvB* 54 (1977) pp. 262-267; e.a. Inzake heuristiek moet ik dergelijke bronnen, zoals infirmerie-archieven of rekeningen van kerkelijke instellingen, hospitaalarchieven, archieven van de H. Geestafels etc., aanwijzen als zeer belangrijk voor de farmaciegeschiedenis.

(97) H. Strijpens, *Aalsterse Fundamenten. Deel 1: De Achttiende eeuw* (Aalst, 2002). Men kan hierop intekenen bij de auteur, Gentsesteenweg 231, 9300 Aalst.

(98) Zie: S. De Schrijver, *Aspecten van sociale mobiliteit binnen de 18de-eeuwse Aalsterse ambachtswereld. Een prosopografische benadering* (Onuitgegeven licentiaatsverhandeling R.U. Gent, 2001), p. 116. S. De Schrijver meent dat hier duidelijk van een dubbel beroep kan gesproken worden. Inderdaad kan men gerust aannemen dat de chirurgijn zijn inkomsten – door bijvoorbeeld de verkoop van specerijen, vettewarijen en dergelijke – wilde verhoogd zien. Zelf zagen we hierboven bij Vernaeve, R 07.02.1757, hoe de chirurgijn Anthonie Meganck zijn chirurgijnsberoep met dat van koopman cumuleerde. Een dergelijke beroepscumul is ook bij bepaalde apothecarissen vast te stellen vanaf het einde van de 17de eeuw. Het merkwaardigste voorbeeld hiervan is wel apothecaris Guiliam De Dore (†1701) uit Brussel die het tot een fameuze ondernemer bracht door in 1684 aanvankelijk lid te worden van het vettewariërsam-

bacht waardoor hij boter, smout, hespen, olie, Hollandse kaas, enz. kon verkopen en importeren. Zie hierover: R. De Peuter, *Brussel in de achttiende eeuw. Sociaal-economische structuren en ontwikkelingen in een regionale hoofdstad* (Brussel, 1999) pp. 126-129. In Deinze kent men het voorbeeld van de uit Leuven afkomstige apotheker Augustinus Claes die in de Franse Tijd niet alleen burgemeester was maar ook koopman. Cfr. C. De Backer, «Nieuwe en aanvullende gegevens voor de geschiedenis van de farmacie in België V. Deinze en Diest» in: *Farmaleuven-info* 19, 1 (1996) pp. 6-9. Voor Ninove kennen we de apothecaris Nicolaes van Breuseghem uit 1578-1591 die tevens speciër en vettewariër was. Cfr. H. Vangassen, *Geschiedenis van Ninove...o.c.*, pp. 288-289, 342-344.

(99) Te Mijlbeek-Poperode en te Biest, Liedekerke-Impegem en Schaarbeek. Hierbij worden nog vermeld Charles fs Louis Henry (Gent) en Joanna Françoise Dorothea van Coppenole fa Louis (Gent).

(100) Verschillende geneesheren uit deze lijst komen niet voor bij Strijpens. Dit is ook het geval voor onze onderstaande lijst der chirurgijns.

(101) Zijn voornaam konden we tot hiertoe nergens vinden. We ontdekten evenwel onlangs in het SAA, nr. 567, bewijsstukken bij de stadsrekeningen, 1687-1688, een kwitantie, waar hijzelf als M. de Walsche tekent.

(102) Volgens Strijpens, o.c., p. 42, was hij stadsdokter geworden in 1683 en stierf hij in 1708.

BIJLAGE II. Geneesheren te Aalst en elders uit de wettelijke passeringen (editie W. Vernaeve)

Wij maken hier ook van de gelegenheid gebruik de in de regesten gevonden geneesheren te Aalst (100), te Brussel en te Kalken te noteren.

AALST.

- Craker, Jacques de —. Catharina Leroy, weduwe van wijlen dokter —, † voor 1709 (R 1373-63). C.L. weduwe van Jacques de Craker 11.06.1711 (R 1375-1).
- Intbrouck, Henricus Adrianus van —, dokter, koopt huis in de Kattestraat 30.01.1714 (R 1377-93). H.A. van Imbrouck, lic. med. 26.04.1714 (R 1378-2).
- Mulders, Pieter Jacobus van —, lic. med. Leefde nog op 25.04.1741; reeds overleden in 1754 (R 1376-106).
- Neste, van den —, dokter, woont in de Pontstraat 07.03.1708 (R 1372-95).
- Perez, Guillaume François —, dokter, 28.06.1707 (R 1371-103).
- Perez, Jacobus, dokter, zoon van apotheker Perez 25.01.1759.
- Sableu, Cesar de —, dokter, gehuwd met Maria Jacoba van Wichelen. 25.10.1700, 03.01.1701 en 04.01.1701 (R 1368-14, 23 en 24).
- Somers, Philippe Jan Frans, lic. med., 22.02.1730 (R 1378-106), 22.02.1730 (R 1382-104).
- Speeckaert, Benedictus Andreas, lic. med., gehuwd met Isabella Lucas Hannens; zijn stiefvader en moeder zijn Johan Lamberty en Elisabeth van der Meersche. 07.07.1702 (R 1369-12); zijn moeder was weduwe van Gillis Speeckaert (R 1369-38; R 1369-4). Zonder beroepsvermelding 01.02.1707. Benedictus Andreas Speeckaert, lic. med. 07.07.1712 (R 1369-12).
- Walsche, M. (101) de —, dokter, diens overleden weduwe, Françoise van den Meersche wordt op 05.11.1720 in R 05.11.1720 vermeld (102).
- Wever, A. de —, dokter, 20.04.1757 (R 1370-56).
- Wever, Leonardus de —, licentiaat in de medicijnen, gehuwd met Petronella Ivain; zijn oom is Hendrick de Laport, oud-schepen van Aalst 24.11.1710 (R 1374-51). Deze laatste overleed na 20.08.1710 (R 1375-42). Dokter Leonardus De Wever verkrijgt een rente 13.07.1717 (R 1380-11). Op 24.04.1725 koopt hij een huis in de Kattestraat voor 3705 gulden courant (R 1385-57).

BRUSSEL.

- Longsis, Joannes — licentiaat in de medicijnen uit 1769, huisbezitter in Aalst (zie bij apotheker Govaerts).

KALKEN.

- Debbaudt, Joannes Jacobus, lic. med., te Kalken vermeld op 28.12.1764 en 04.01.1765.

BIJLAGE III. Chirurgijns te Aalst en Dendermonde uit de wettelijke passeringen (editie W. Vernaeve).

AALST.

- Boterdael, Dominicus van —, chirurgijn, ontvangt rente op 10.07.1720 (R 1382-11), reeds vermeld in de stadsrekening van 1712. Op 01.09.1722 (R 1383-23) verkrijgt hij een rente van 150 gulden courant.
- Goedefroy, Peeter, chirurgijn 25.10.1712 (R 1376-40).
- Kluyskens, Mattheus Josephus, meester chirurgijn 09.06.1773.
- Lemberghen, Jacobus van —, meester chirurgijn. Hij schenkt op 19.05.1724 samen met zijn meerderjarige dochter Marie Petronelle aan zijn 24-jarige zoon en broer, Jacobus, student aan het seminarie te Mechelen een lijfrente (R 1384-72).
- Meganck, Jan Anthoen fs Anthoen, chirurgijn; zonder beroepsvermelding geciteerd op 05.03.1725 (R 1385-36). — Als chirurgijn op 28.06 en 01.07.1729 (R 1389-16 en 150). Van zijn ziek te bed liggende schoonzuster, gehuwd met Pieter Joannes Meganck wordt op 26.05.1727 een schenking (helft van een huis in de Pontstraat) onder levenden notarieel bevestigd (R 1387-90 en 91).
- Vuyst, Jan de —, meester chirurgijn gehuwd met Joanna Gysels fa Jacobus 25.03.1709 (R 1373-21). 05.10.1709 (R 1373-48).
- Blicke, Engelbertus de —, wordt zonder beroepsaanduiding vermeld in wettelijke passeringen in 1742 (zie bij

apothecaris Judocus Antonius Meert te Brussel). Deze Engel(bertus) De Blicke was, volgens een mededeling aan ons door S. De Schrijver uit juni 2002, een chirurgijn die een aanvraag tot lidmaatschap van de Sint-Nicolaasnering der winkeliers had gedaan en daarvan lid werd op 20.01.1736 door een vrijgeld van 240 groten Vlaams te betalen. De term vrijgeld betekent vrij worden binnen het ambacht, als volwaardig lid beschouwd worden.

DENDERMONDE.

- Verhert, Francois, meester chirurgijn was gehuwd met Anne marie Raes, fa Anthony en waren beide eigenaars van een huis in de Korte Zoutstraat op 08.10.1723 (R 1383-148). Frans Verhert komt dan nog eens voor op 13 en 29.12.1723 in R 1383-38.

BIJLAGE IV. Chronologische lijst van alle in deze bijdrage genoemde apothecarissen.

Eerst komt de plaats, daarna de familienaam, de voornaam, en het jaar (of de jaren) waarin deze leefde of werkzaam was. Soms wordt *in fine* het geboorte- of sterfjaar opgegeven indien bekend. Doordat de bronnen soms een dubbele voornaam en dan weer niet opgeven en wij niet met zekerheid kunnen uitmaken of het om dezelfde apotheker gaat citeren wij mogelijk één en dezelfde persoon twee keer. Duidelijk onzekere gevallen (bv. door gebrek aan voornaam en preciese identificatie) werden niet opgenomen.

Brussel, Frenier, Aubertijn, 1421-1459.
 Gent, Jacop den Coopman, circa 1450.
 Gent, Bertelmeeus vanden Putte, 1523.
 Antwerpen, Gheraerd van Boyengenyne, 1538.
 Aalst, Jan Jolybois, 1550.
 Aalst, Willem Stoop, circa 1560.
 Aalst, Philippus Stoop, 1588-1601.
 Aalst, Jacques Wauquiens, †1604.
 Aalst, Herbert van Slingerlandt, 1608-1630.
 Aalst, Jan Gaudiciabois, 1631-1635.
 Aalst, Gillis Boone, 1631.
 Aalst, Joannes Wauters, 1635.
 Aalst, Michiel de Haene (Dhane), 1637-1639.
 Aalst, Gaspar van Sasseghem, 1640.
 Hendrick vander Straeten, 1669.
 Brussel, Foncier, Jacques François, 1707, °Aalst.
 Aalst, Meert, Judocus Antonius, 1708-1726.
 Aalst, Janin, Jan Nicolaes (de —), 1701-1731.
 Oostende, De Grispeere, Thomas, 1712.
 Aalst, Franciscus Speeckaert, 1712.
 Aalst, Ivain, Joannes, 1719.
 Aalst, Dhaene, Jan Anthoen, 1700-1721.
 Aalst, De Pot, Joannes Frans, 1719-1730.
 Aalst, Ivain, Guilielmus Petrus fs Jan, 1727.
 Brussel, Bertrand, Jean-Baptiste, 1735.
 Gent, De Sutter, Jacques, †1737.
 Gent, De Prince, Charles Franchois, 1738.
 Aalst, Achten, Godefridus, 1740-1786.
 Brussel, Meert, Judocus Anthonius, 1741-1773, °Aalst.
 Aalst, Bartholomei, Joannes, 1746-1752.
 Diest, Libens, Franciscus, 1747.

Aalst, Perez, Guilielmus, 1750-1786.
 Gent, Van Waes, Jan, 1754.
 Aalst, Spanoge, Dominicus, 1753-1759.
 Aalst, Diericx, Maximilianus Emanuel, 1756-1773.
 Aalst, Govaerts, Joannes Norbertus, 1757-1777.
 Lokeren, Stercks, Jacques, 1764-1765.
 Aalst, Vander Snickt, Judocus, 1777-1787.
 Gent, Caus, Dominicus, 1777, °Aalst, 1748.
 Aalst, Impens, Domenicus, 1780-1805.
 Gent, Van de Velde, Guillaume, 1780.
 Aalst, Van de Voorde, Petrus, 1781.
 Duinkerke, Henri Coppin, 1785.
 Aalst, De Vuyst, Ludovicus, 1786 - †voor 1795.
 Aalst, Perez, Willem, 1794-1814.
 Aalst, De Bundel, Frans, 1795-1818.
 Aalst, Poncel, Jan Jozef, 1795-1805.
 Aalst, Vander Snickt, Frans, 1795.
 Brussel, Vandersnickt, Charles, 1795.
 Brussel, Vandersnickt, Ignace, 1795.
 Aalst, Vander Snickt, Joannes, 1804.
 Aalst, De Vuyst, Ludovicus-Josephus, 1804.
 Aalst, De Bundel, Carolus-Franciscus, 1805.
 Aalst, Spanoghe, Hubert Fr., 1805.
 Aalst, Vandersnickt, Charles, 1805 (°1772).
 Aalst, Van Peteghem, Jozef, 1817.
 Aalst, Byl Pierre, 1818-1822.
 Aalst, De Bundel, Jacobus, 1819-1821.
 Aalst, Schepens, Joannes-Baptista, 1819.
 Aalst, Impens, Dominicus Anselmus, 1821-†1828.
 Aalst, Moens, Pierre, 1830.

Samenvatting. Ons reeds vroeger ondernomen onderzoek samen met de recente ontsluiting in regestvorm van de wettelijke passeringen voor de schepenen van de stad Aalst, laat ons toe hier voor de eerste keer een prosopografie aan te bieden van de apothekers te Aalst tijdens de 18de eeuw. Enkele toevallig gevonden gegevens over geneesheren en chirurgijns zijn ook in de bijdrage opgenomen.

Résumé. Nos recherches antérieures et la publication toute récente sous forme de résumés succints des actes de échevins de ville d'Alost (Aalst en français Alost, Province de la Flandre Occidentale), nous donne pour la première fois l'occasion de présenter ici un premier aperçu prosopographique des apothicaires tenant officine dans cette ville pendant le 18ème siècle. Nous avons aussi inclus quelques données concernant les médecins et les chirurgiens.

Summary. Our previous research and the recent edition of the regesta of the scabinal records of the city of Aalst (Alost, Occidental Flanders Province, Belgium), gave us the opportunity to write here for the very first time a prosopography of the apothecaries of that city during the 18th century. Additional informations about medical doctors and surgeons are also included.

Prof. dr. Christian M.E. De Backer,
Faculteit Farmaceutische Wetenschappen, K.U. Leuven
Geschiedenis van de Farmacie en van het Geneesmiddel.
Privaat: Speureweg 21, B-9830 St.-Martens-Latem.

RIJNLANDSE KRUIKEN IN DE APOTHEEK VAN HET SINT-JANSHOSPITAAL TE BRUGGE

Apr. L. De Causmaecker

Met het bezoek aan de vermaarde XVI^{de}-eeuwse apotheek van het Sint-Janshospitaal te Brugge werd het najaarscongres 2002 afgesloten. Onze aandacht werd er onder meer gevestigd op de serie kruiken in steengoed (grès-cérame Fr.) (Steinzeug D.) (Stoneware Eng.). Ter gelegenheid van de tentoonstelling «800 jaar Sint-Janshospitaal» georganiseerd in 1989 heeft ons erelid dr. L.J. Vandewiele deze summierlijk vermeld bij apotheekgerei.

Het aanzienlijk aanwezig aantal volumineuze kruiken laat ons vermoeden dat deze recipiënten in de hospitaalapotheek een belangrijke rol hebben vervuld bij het opslaan van omvangrijke vloeistof-voorraden, zoals gedestilleerde waters, siropen, oliën en wijn. Toch zijn dergelijke kruiken in de farmaciegeschiedenis nooit expliciet ter sprake gekomen.

Daarentegen trof men sporadisch wel kleinere grespotten aan in stads-apotheken. Uitvoerig werden deze behandeld in het laatst verschenen boek: *Apothekerspotten* door dr. apr. Wittop Koning en ondergebracht in het hoofdstuk Grès Raeren; onbetwistbaar hun enige herkomstaanduiding. Nochtans staat vast dat dergelijke grote kruiken nooit in Raeren zijn gebakken geweest. Aan het verhaal ligt een ware gebeurtenis ten grondslag.

Rond het midden van de XVI^{de} eeuw waren de inwoners van Keulen de pottenbakkers niet zeer genegen meer, spijs de gedegenheid van hun producten. Hun werkplaatsen achtten ze als brandgevaarlijk voor de woonhuizen en bovendien verachtten ze de hinderlijke rookontwikkeling bij het pottenbakken gepaard met de verpestende stank van de chloordampen bij het glazuren met zeezoutbestrooiing bij een temperatuur rond de 1260 °C.

Het stadsbestuur kwam in 1547 zodanig onder druk te staan (milieu-probleem avant la lettre) dat het door de bevolking genoot werd het pottenbakken binnen de stadsomheining radicaal te verbieden met inbegrip van de aanvoer van de benodigde grondstoffen, kiezelzand en klei. Dit betekende voor Keulen zelf de definitieve stopzetting van de pottenbakkerijen aldaar en de uittocht van de talrijke pottenbakkers naar Raeren, Siegburg en Frechen, waar de traditie voortgezet werd die naderhand dan toch een specifieke toets kreeg. Oneigenlijk dus, spreekt men hedendaags nog van Keuls aardewerk, Keulse pot. Dermate was het Rijnlands aardewerk in Vlaanderen ingeburgerd dat men zelfs in Duitsland tot op het einde van de XIX^{de} eeuw sprak van «Flamen Steingut».

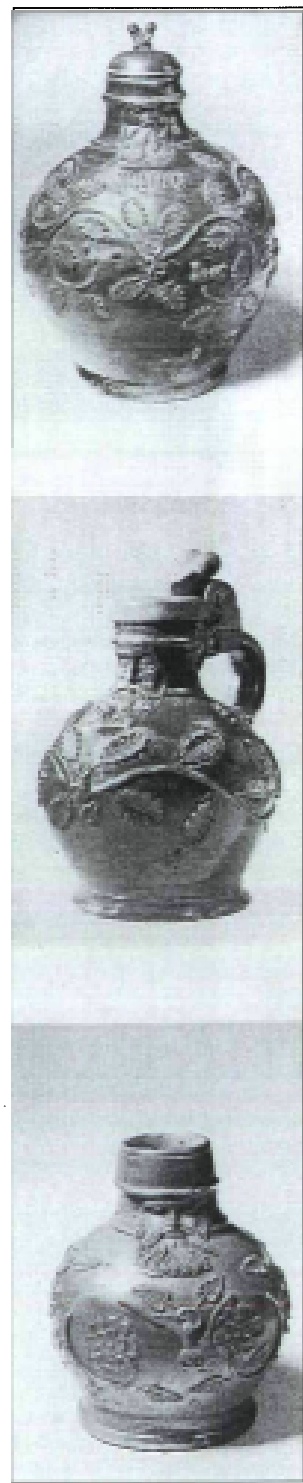
Vanaf de XVII^{de} eeuw komt Frechen op het voorplan. De technische en stylistische overeenkomst met het vroege Keulse steengoed is zo treffend dat er geen andere herkomst in overweging kan genomen worden. Men hecht er bijzonder veel belang aan de zogenaamde baardmankruik. Zelfs komt deze terecht in het stadswapen van Frechen.

Oorspronkelijk is de Keulse baardman een gepersonaliseerd figuur met vrolijk aangezicht en weelderige baard. Daarentegen is deze van Frechen herleid tot een grimas. Het mag wel zonderling voorkomen dat vooral in Engeland en tevens te Antwerpen deze kruiken niet naar hun herkomst worden genoemd doch als «Bellarmien» kruiken worden aangeduid.

Wie of wat mag er schuilgaan achter die naam?

In feite is het een belangrijke figuur uit de kerkgeschiedenis die ons is ontgaan en thans niet veelzeggend meer is. Roberto Bellarmino. Hij werd geboren in 1542 te Montepulciano en stierf te Rome in 1621. Als Jezuïet droeg hij zijn eerste mis op in de Sint-Baafskathedraal te Gent. In de bibliotheek van het seminarie worden er nog enkele van zijn brieven bewaard. Hij studeerde in Leuven waar hij in 1570 professor werd aan het jezuïetencollege, keerde terug naar Rome

Baardmankruiken
KEULEN
tweede kwart XVI^{de} eeuw

in 1575 waar hij ook professor werd. Als theoloog ontwikkelde hij een rusteloze activiteit, publiceerde veel waardoor zijn naam als apologeet faam kreeg. Hij werd bisschop van Capua en kardinaal. Hij was consultor in geloofskwesties en werd inquisiteur, wat hem de bijnaam «gesel der ketters» verleende. Hoewel in de Galilei-affaire, enigszins dezelfde mening toegedaan, heeft Bellarminus hem tot het uiterste bijgestaan door hem aan te zetten zijn opvatting als hypothese te laten doorgaan. Na het Concilie van Trente waren de decreten onverbiddelijk geworden. Er werd geen rechtstreekse tegenspraak met de Heilige Schrift meer geduld. Galileo Galilei werd gedwongen zijn theorie op te geven en berouw te tonen. Pas in 1923 werd Bellarmino zalig verklaard en in 1930 volgde de heiligverklaring en de uitroeping tot kerkleraar.

De cynische vereenzelviging van de grijnzende baardman met voor-noemde figuur suggereert op scherp sarcastische wijze de weerzin van de groep andersgezinden (protestanten) die door de Spaanse Inquisitie gedwongen waren te emigreren naar Nederland, Engeland, Duitsland, enz.

Deze deerniswekkende episode is ten huidige dag nog in de benaming «Bellarmienkruik» aanklagend blijven nazinderen; de stille getuigen bevinden zich in de eeuwenoude farmacie van het Sint-Janshospitaal te Brugge.

Samenvatting

Een zeldzame reeks grote voorraadkruiken in steengoed bevindt zich in het farmaciemuseum van het Sint-Janshospitaal te Brugge. De zogenaamde baardmankruiken zijn afkomstig uit Frechen in het Rijnland. Plaatselijk noemt men ze Bellarmienkruiken. De karikaturale baardmanfiguur zou de inquisiteur Bellarminus aan de kaak stellen waarmee de gevluchte protestanten hun spotzucht wilden botvieren.

Geraadpleegde literatuur:

St.-Janshospitaal 1188/1976. Tentoonstelling 1976 - Deel II, p. 694.
Dr. D.A. Wittop Koning. Apothekerspotten uit de Nederlanden. 1991. p. 97.
Kunstgewerbe Museum der Stadt Köln. Steinzeug. 1976. p. 41, 70, 101, nr. 253.
Museum für Kunsthandwerk, Frankfurt am Main. Steinzeug und Zinn. 1977.
Museum voor Oudheidkunde en Sierkunst. Kortrijk. 1981. p. 32, 166.
Dava Sobel. De dochter van Galilei. Anthos Amsterdam. 1999. p. 89-92.
The Connoisseur. Vol. III, nr. 28, dec. 1903, p. 204-207.
Dion Clayton Calthrop: An old stoneware jug, known as the Bellarmine, the long beard of the grey beard.

Résumé

Une série de cruches en grès-cérame de Rhénanie à la pharmacie de l'hôpital St Jean à Bruges est unique en son genre. Ces récipients pharmaceutiques hospitaliers recèlent l'histoire de fabrication avec ses implications écologiques et son origine inopinée: Frechen.

Couramment appelées «Cruches baardman» les réformés (protestants) les ont caricaturisées «Cruches Bellarmino», ce qui reflète la rancune des émigrés suite à l'inquisition.

Baardman- of Bellarmienkruik.
FRECHEN
XVIIe eeuw.

Apr. L. De Causmaecker
Gastraat 35a
9160 Lokeren

DE APOTHEEK EN HET LAATSTE OORDEEL

Apr. H. Leupe

Lezing gehouden tijdens het Najaarscongres te Brugge op 26 en 27 oktober 2002

1. INLEIDING

Geachte collegae,

Vandaag wil ik u spreken over de christelijke symboliek van de weegschaal in de apotheek en meer bepaald over de elementen van de eschatologie die we vinden in de apotheek. Het woord «eschatologie» komt van het Grieks. Het is de leer, (het Griekse woord *logos*) van de *eschata* (het Griekse woord voor de uitersten van de mens). Voor de christenen betekent dit: **Het Laatste Oordeel**.

Op 1 november ga ik naar katholieke gewoonte naar het graf van mijn ouders. Mijn jeugdvriend kardinaal Danneels, die ook naar hetzelfde kerkhof gaat, heeft ooit gezegd in een tv-uitzending: «Eén van de weinige absolute zekerheden die we hebben is dat wij allen eens zullen sterven.» Ik heb dat goed onthouden.

Ook vandaag stel ik mij de vraag: hoe zal ik op het einde van mijn dagen geoordeeld worden door De Grote Heer?

Ik meen voldoende eschatologische elementen gevonden te hebben in de christelijke iconografie van oude apotheken waarvan er in de boekjes van prof. Hein met als titel «Christus als Apotheker» veel afbeeldingen staan. Daarvan zijn er twee edities: Editie 1 in 1974 en nr. 2 in 1992.

Ik stel mij 3 belangrijke vragen waarop ik een antwoord vond.

1. Hoe moet ik leven om de Heer tevreden te stellen op het einde van mijn dagen?
2. Wie zal mijn daden beoordelen en wie zal mijn ziel wegen in Het Laatste Oordeel?
3. Dan zal het ultieme moment komen en hoe zal de Heer over mij oordelen?

Al deze antwoorden zullen wij vinden in de apotheek van de Ziel. Afbeelding 1 toont een apotheek van de ziel of Seelenapotheke van Peter Troschel van Nürenberg van 1653 (alleen te zien in het eerste boekje van prof. Hein, p. 32). We zien hier veel teksten uit de bijbel, veel potjes vol deugden en geestelijke medicijnen en langs de zijkant afbeeldingen van planten, ook met religieuze krachten zoals ogentroost en passiebloem, enz. Deze afbeelding staat in een boek van predikant

Figuur 1

J. Ruden van 1653 en in hetzelfde boek vinden we een tekst, vertaald:

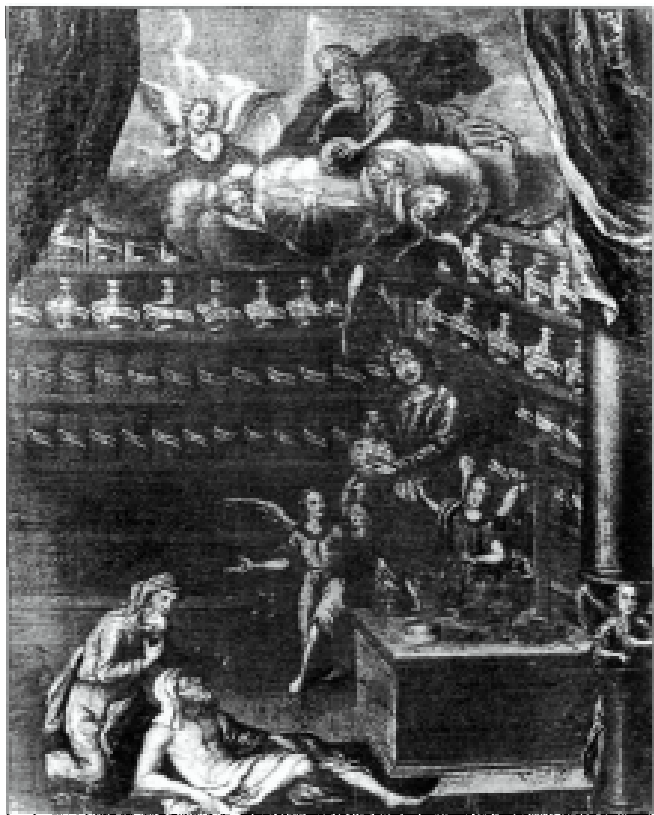
*«De apotheek voor het lichaam kan groot nut hebben
Zij kan zeer goed zijn ook voor het hart
Misschien hebt u veel lichaamspijnen helpen genezen
Maar de apotheek van de ziel
Het is zeker bewezen
Zij kan haar doel niet missen.»*

2. GESCHIEDENIS VAN HET BEGRIP: DE APOTHEEK VAN DE ZIEL

Reeds in de oudheid, in het oude Egypte, stelde men zich de vraag: hoe zullen wij geoordeeld worden na de dood? De Egyptenaren creëerden een god Osiris die de heerser is van het dodenrijk en meestal afgebeeld met een gesel en een scepter.

Dat idee is overgenomen in de bijbel, zowel in het O.T. als in het N.T.

- A. In het O.T. lezen wij bij Daniel 5/27 «Gewogen bent u op de weegschaal en te licht bevonden.»
En bij Job 31/6: «Als God mij eerlijk weegt moet Hij weten wat ik waard ben.»

Figuur 2

- B. In het N.T. lezen we bij Mattheus 24/30: (Fig. 2 - Hein editie 2 / p. 72: we zien dit op dit schilderij van 1750 in het Germanisch museum van Nürnberg).

«De Mensenzoon (hier zien we de ganse H. Drieuldigheid) zal aan de hemel verschijnen op een hemelwolk met macht en grote heerlijkheid. Hij zal de uitverkorenen verzamelen (let op de engel onderaan met de weegschaal). Hij zal de engelen uitzenden.» Onderaan zien we de 3 aartsengelen waarover later meer.

Dit is ook nog te vinden in een andere tekst: Apocal. 20/11 «Het Boek des levens (metafoor) zal geopend worden. Wie niet in dat boek zal staan zal in de vuurpoel geworpen worden.»

Volgens dr. W.H. Hein staat de weegschaal van de Heer in de apotheek van de ziel. Dit symbool was gemakkelijk te begrijpen door de gewone man. Er was een toneelstuk geschreven in 1689 door Joseph Greiler met als titel: «De goddelijke apotheeker.» Het thema was interessant zowel voor katholieken als voor protestanten en komt veel voor in oude apotheken. Dit is zelfs nu nog te zien in een apotheek in Barcelona. Beiden gebruiken bijbelteksten als basis en de katholieken voegen er de hostie en kelk aan toe zoals we kunnen zien in de boekjes van prof. Hein.

Zo kom ik terug tot de eerste vraag: uit welke potjes van de Zieleapotheek moeten we scheppen of welke deugden moeten we beoefenen om goed te leven?

Als we op de vele afbeeldingen in de boekjes van Hein, de opschriften van de potjes in de Zieleapotheek ontleden komen volgende deugden voor (ik neem de vertaling die ik gevonden heb naast de schilderij van Christus apotheker in het apotheekmuseum van Bazel uit 1700 – Hein, ed. 2, blz. 56).

Het zijn dus de deugden zoals: geloof, hoop liefde, bestendigheid, gewetensonderzoek, berouw en leed, een luide biecht, hulp, goddelijke liefde, het eeuwige leven, vrede, ogentroost, nood aan God, genade, deemoed, barmhartigheid, geduld, kuisheid en gerechtigheid.

3. NU KOMT DE TWEDE VRAAG: WIE ZAL MIJN ZIEL WEGEN IN HET LAATSTE OORDEEL?

Het wegen van de ziel wordt door de theologen «psychostasis» genoemd.

Ik kan u drie voorbeelden tonen van de afbeelding van psychostasis in de iconografie van oude apotheken. Het is de aartsengel Michaël die de ziel zal wegen. Hij heeft vele jobs. Hij wordt ook afgebeeld op apothekerspotten met een lans die het kwaad, of de duivel, doodt zoals op een gekende pot van Mombaerts van Brussel, op een apotheekmeubel in Klavoty en in een Amerikaanse reclame voor geneesmiddelen.

Maar nu spreek ik over de H. Michaël die de ziel zal wegen in Het Laatste Oordeel.

Ik kan hiervan 3 voorbeelden geven in de iconografie van de apotheek.

- A. Afbeelding op het schilderij in Nürenberg van 1750, Hein, ed. 2/72 (figuur 2).
Maar wie zijn nu de uitverkorenen? Hiervoor zijn de 3 aartsengelen met de speciale vleugels aanwezig: H. Rafaël, H. Michaël en H. Gabriël.
In het midden staat de H. Michaël, hij staat al klaar voor de psychostasis, voor de weging van de ziel.
- B. In de abdij van Orval, in de oude apotheek, staat een mooie balans met bovenaan de H. Michäel die weegt. Let op het grote hart: hij is barmhartig (ontleed dit woord, het komt verder nog terug).
- C. De H. Michaël is ook te zien op een oud vaandel in het Bijlokemuseum te Gent. Het was het vaandel van de gilde der apothekers en kruideniers. We zien ook Maria-Magdalena met de kruidenbus, wat uitzonderlijk is.
We zien ook de zieltjes in de weegschaal van de H. Michaël.
Dat vaandel zit nu weggeborgen in een lade (1).

4. DAN KOMT DE DERDE VRAAG: WAT ZAL HET LAATSTE WOORD ZIJN VAN DE HEER: HOE ZAL HIJ MIJ OORDELEN?

Dat zien we in het boekje van prof. Hein, ed. 2/ p. 38: Dit is een schilderij in Sankt-Pollen. Hier zien wij een Christus in zijn volle majesteit. Dat verwijst naar Mattheüs 24/29. De kenmerken zijn: Hij steekt zijn rechterhand omhoog voor het spreekgebaar, de weegschaal is in de linkerhand en het evangelieboek ligt voor-aan want dát boek is de wegcode. Volgens dr. Timmers werd deze majesteit reeds sedert de 12de eeuw veel uitgebeeld, en deze afbeelding van het Laatste Oordeel komt veel voor op de tympanen van de ingangsdeuren van kathedralen. Dat verwijst naar het N.T. (Apocalyps 20/11): «Wie niet in het Boek des Levens staat zal in de vuurpoel geworpen worden.»

En nu komt het ultieme moment: hoe zal Hij mij oordelen? Ik vind het antwoord in oude afbeeldingen van Zieleapotheken: Hij zal oordelen:

- A. Met gerechtigheid: op het bovenvermelde schilderij van Sankt-Pollen lezen we dit woord bovenaan de weegschaal «Gerechtigkeit»: alleen God is juist. En let op de weegschaal, ze is in evenwicht, er is geen discussie.
- B. Met barmhartigheid: dat zien we op een schilderij in het apotheekmuseum te Bazel (Hein, ed. 2/ p. 56). Let op de twee hartjes aan de hand. Onderaan staat een potje met het woord barmhartigheid (3de potje van rechts). Ook deze weegschaal is in evenwicht.
- C. Met vergiffenis: dat zien we ook op een schilderij van 1747, te bewonderen in Wenen, in het museum van religieuze volkskunst (Hein, ed. 2/ p. 43). Te zien op figuur 3: de berouwvolle zondaar wordt vergeven. De balans is niet in evenwicht: eerst wegen, zegt de Heer en we zien dat het kruis rechts zwaarder is dan de duivel links. Bovenaan zien we het schildje: «Dieser nimt die Zunder an», de zonden zijn aangenomen en vergeven. Onderaan rechts staat een potje: Friede. Want vergiffenis geeft vrede. Bovenaan lezen we de tekst van J. de Doper: zie het Lam Gods dat wegneemt de zonden der wereld (Ev. Joh. 1/29 en 36).
- D. Zijn we er nu zeker van dat we juist zullen beoordeeld worden? Jazeker, want Hij is De Waarheid. Dat zien we op een olieschilderij te Linz 1734 (Hein, ed. 2/ p. 66).

Let op: bovenaan de weegschaal staat het woord «Warheit» of waarheid. De balans is niet in evenwicht. Het is duidelijk: de rozenkrans en het gebedenboek wegen zwaarder dan het masker en opsmuk. Op het einde der tijden zullen alle maskers afvallen.

Inkeer en vroomheid overwinnen de fouten van het verleden. Dit is de uitleg van prof. Hein.

BESLUIT

Ik hoop dat ik u niet bang gemaakt heb toen ik in het begin zei: «Eens zult ge sterven.» Vrees de Heer niet: wij hebben reeds een collega apotheker in de hemel nl. apotheker zuster Elvira Moragas y Cantarero zalig verklaard in 1998 (2). Het is dus ook voor ons, apothekers te doen. Wij hebben in de apotheek veel mensen gered en de dood helpen uitstellen en zoals Peter Troschel schreef in 1653 op zijn koperstuk: «Al wat ge met uw ziel in de apotheek gegeven hebt is bewezen goed.»

Er is dus een eschatologische geruststelling in de apotheek te vinden. Ik heb u proberen aan te tonen:

1. Uit welke vaatjes we moeten scheppen om goed te staan bij de Heer.
2. We weten nu wie er op het einde van onze

Figuur 3

dagen onze ziel zal wegen.

3. De heer zal oordelen met gerechtigheid en barmhartigheid. Hij zal ons allen vergiffenis schenken en zonder fouten juist oordelen over onze daden. Alleen Hij kent DE Waarheid. Wees gerust.
-

BIBLIOGRAFIE

1. *Christus als Apotheker* - Wolfgang-Hagen Hein, ed. 1974.
Govi Verlag - C. Mannichstraße 26, D-65760 Eschborn.
2. *Geschiedenis van de farmacie in België*. Dr. Apr. L.J. Vandewiele - Orion 1981.
3. *Schöne Alte Apotheken* - Kalinich - Deutscher Apotheker Verlag, Postfach 101061 - 70009 Stuttgart (laatste editie 2001).

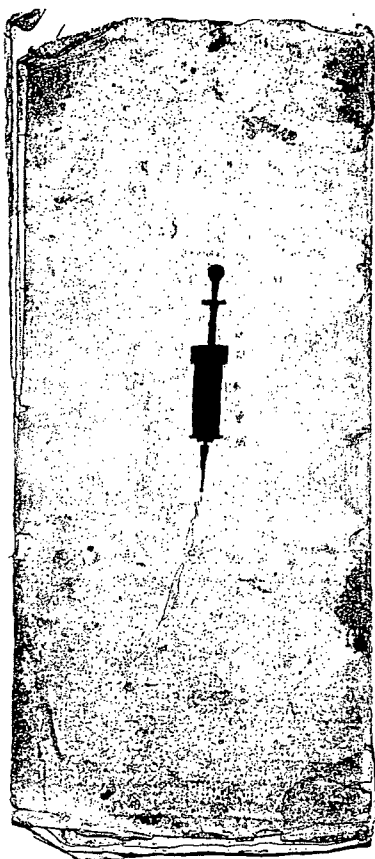
apr. H. Leupe
Holdestraat 2 - app. 3/1
8760 Meulebeke

n.v.d.r.

- (1) L. Vandewiele, *Eindelijk een Apotheker in de hemel* – Kring voor de geschiedenis van de Pharmacie in Benelux, Bulletin 97:52.
- (2) H. Leupe, *Vaandel apothicarissen Gent* - Kring voor de geschiedenis van de Pharmacie in Benelux, Bulletin 99:182.

KLISTERBOEKJE IN EEN ARCHIEFBUNDEL VAN APOTHEKER L.F. DE PRETER

Apr. G. Gilijs

In het Museum van de Faculteit Farmaceutische Wetenschappen van de K.U. Leuven wordt een archiefbundel bewaard met op de rug de tekst: *De pharmacopolis Anno 1829*. De bundel bevat documenten uit de apotheek van Felix Louis De Preter uit Rillaar, die te Brussel werkzaam was van 1829 tot aan zijn dood in 1849 (1).

De bundel van De Preter, door de Apothekersvereniging van Leuven en Omliggende (AVLO) aangekocht bij antiquariaat Devroe te Leuven, was een geschenk overhandigd aan prof. Lemli, voorzitter van het Instituut van Farmaceutische Wetenschappen, ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan van het Instituut in 1982.

Deze archiefbundel bevat vele indelingen die werden geklasseerd onder de letters A tot N, en ondergebracht in een doorzichtige klasseermap. Bij die documenten zit een uiterst interessant en uniek klisteerboekje.

Dit klisteerboekje maakt deel uit van een receptenboekje in de bundel, van geschept papier met als titel *Preparationes Pharmaceuticae utpote datae fuerunt Domino Verbelen M.D. In Relegem 1821*. Wanneer men dit boekje van onder naar boven omdraait siert een in zwarte inkt getekende klisterspuit het voorblad. (afb. 1). Het klisteerboekje van geschept papier, 21 cm x 9 cm, bevat vijf beschreven bladzijden van verschillende schrift met zwarte inkt. De titel luidt: *«Direction de la lavement = buys (Seringue)»* (afb. 2).

We zien hier een lijst van lavementen toegediend te Brussel tussen 1826 en 1828. Vanaf 16 december 1824 tot 22 mei 1828 staat in dit unieke document de namen van zieken, hun adressen en de uren genoteerd wanneer hen een lavement ten huize werd toegediend. Vermits De Preter als apothekersleerling zijn eindexamen aflegde in de apotheek van Kickx in 1829, gaat het hier hoogstwaarschijnlijk over lavementen die hij als leerling ter plaatse ging toedienen.

In een tijdspanne van drie en een half jaar diende hij 70 lavementen toe aan 45 verschillende personen, wonende in de buurt van de rue d'Or (Goudstraat) – près du Meyboom – in Brussel, waar de apotheek gevestigd was (thans Broekstraat aan de Kruidtuinlaan).

De drukste jaren waren 1826 en 1827, alhoewel er een stilte is tussen 13 november 1826 en 1 maart 1827. In 1828 noteert onze apothekersleerling slechts één behandeling, niettegenstaande het blad van het boekje slechts voor een goede helft beschreven werd. Is de mode van het klisteren dan opeens voorbij of gebruikt De Preter vanaf dan een ander notitieboekje dat om de een of andere reden niet in de archiefbundel terecht kwam?

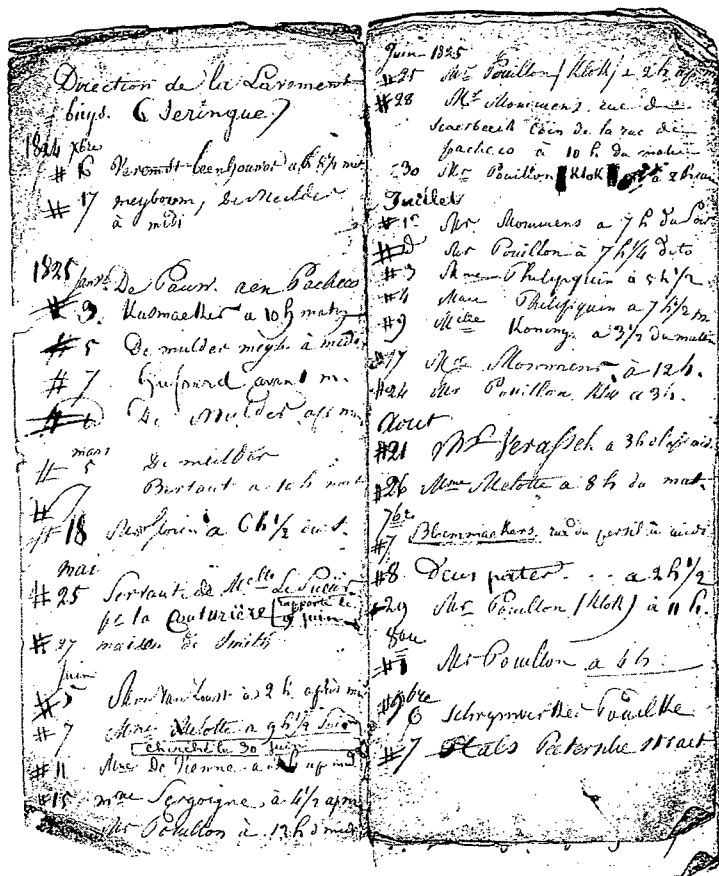
De lijst leert ons dat de meeste patiënten slechts éénmaal behandeld werden. Enkele uitzonderingen kregen zeven lavementen toegediend in een tijdspanne van drie maanden (Pouillon in 1925, Ferdinand Michiels – cantinne – kantien – in 1926 en 1927). Het uur van toedienen werd nauwkeurig genoteerd, en was zeer verschillend, nooit hetzelfde en verspreid over de hele dag van 7 uur 's morgens tot 10 uur 's avonds. Een dringend geval was blijkbaar mademoiselle Konings op 9 juli 1825 *«à 3 1/2 le matin»*. Nergens staat de ziekte van de patiënt of reden van klisteren vermeld en spijtig genoeg vinden we ook nergens

een formularium van de gebruikte lavementen.

Apotheker J. Kickx en leerling De Preter kenden hun patiënten goed, want de lijst van namen gaat zelden gepaard met een juist adres. Soms lezen we alleen maar «Veremst, beenhouwer» of «capitain Sidot, regt over den blinden muur op den Schaerbeekse weg» of nog «Rombout, regt over de caserne» als verduidelijking.

Dit lavementsboekje, hoe klein ook, is een uniek document dat onomstotelijk bewijst dat het ook in de grootstad van de eerste helft van de negentiende eeuw tot de taak van de apotheker (of zijn leerling) behoorde om aan huis de klisterspuit te hanteren.

Omdat De Preter nooit een samenstelling van de toegediende klisteren geeft, citeren we ter informatie de mogelijke formules uit F. Dorvault, L'Officine, Paris, 1850: Lavement acétique Franck, adoucissant ou au jaune d'œuf, aloétique, d'amidon, analeptique, anodin des peintres, anthelminitique, anthelminitique Duncan, antiseptique, antispasmodique, antispasmodique alcalin, antispasmodique Righini, antisiphilitique, arsenical ou mineral Boudin, d'asa-foetida, astringent, astringent au cachou, astringent au tannin, à l'azotate d'argent Trousseau, au calomélas, de camomille, camphré, de cêruse, de Devergie, chloreux, chloruré, au cophu Ricord, de cubèbes Velpeau, contre la diarrhée chronique Rostan, diurétique, émétisé, émollient, fébrifuge, gélatineux, huileux, d'huile de ricin, ioduré (Iodognosie), laudanisé ou anodin, avec la graine de lin, au miel, au miel mercuriel, au musc, nourrissant, opiacé camphré de Ricord, avec le pavot ou calmant, purgatif, purgatif à la gratiole, purgatif salin, purgatif des peintres, de quinquina, de savon, de seigle ergoté ou obstétrical, avec le son, de sulfate de quinine, de tabac Abercombrie, de tabac et de croton Moll, au tannin, térébenthiné, vermifuge camphré, vermifuge au semen-contra, vermifuge de Raspail.

Apr. Guy Gilias
Haasrode

(1) C. De Backer, De Archiefbundel van Felix Louis De Preter uit Rillaar, *Far-maleuven-Info*, december 1998, 71

DE GOEDKEURING VAN EEN «SYROP ANTIVERMINEUX» DOOR DE SOCIÉTÉ ROYALE DE MÉDECINE OP HET EINDE VAN DE 18de EEUW

Prof. dr. emeritus J. Lemli

Lezing gehouden tijdens het Najaarscongres te Bastogne op 20 en 21 oktober 2001

Rast de Maupas, geneesheer te Lyon, vraagt in een brief aan de Jussieu, professor in de botanie te Parijs en lid van de Société Royale de Médecine, zijn steun voor de aanvraag van apotheker Lanoix uit Lyon tot het verkrijgen van een privilege voor de verkoop van zijn siroop tegen de wormen.

Het dossier Lanoix, dat gelukkig bewaard is gebleven in de archieven van de Académie de Médecine te Parijs, laat ons toe een beeld te geven van de merkwaardige geschiedenis van deze goedkeuring.

Ten einde de verspreiding en gebruik van de «geheime remedies» in Frankrijk aan banden te leggen, richtte Lodewijk XVI in 1776 de «Commission royale pour l'examen des remèdes particuliers» op. De leden van de commissie werden gekozen uit de Société Royale de Médecine. Men begrijpt dus de reden waarom Rast de Maupas zijn vriend de Jussieu om steun verzoekt.

In 1778 stichtten de apothekers Lanoix en Macors samen met een zekere Greth met onbekend beroep, een vennootschap voor de verkoop van een door Greth samengestelde siroop tegen wormen op basis van carolline (een zee-wier uit Corsica). De apothekers noemen zich de uitvinders van de remedie en zullen volgens het contract een aanvraag indienen voor het verkrijgen van een privilege voor de verkoop ervan in het koninkrijk.

Lanoix gaat op 8 april naar Parijs met vier aanbevelingsbrieven op zak en een halve kilogram coralline voor de leden van de Commission et ontmoet er de Jussieu.

Op 10 mei vergadert de commissie en besluit noch een goedkeuring, noch een privilege toe te kennen omdat het coralline geen nieuw geneesmiddel is. Greth die inzag dat zijn siroop niet zou kunnen verkocht worden, besluit de vennootschap te verlaten om zelf zijn uitvinding te valoriseren.

In 1781 verkrijgt hij reeds de goedkeuring van de decaan van de faculteit geneeskunde van Genève. Hij richt zich met dit getuigschrift tot de «Commission» te Parijs, maar slaagt er niet in een goedkeuring te verkrijgen.

In 1786 doet hij opnieuw zijn aanvraag en ditmaal krijgt hij de goedkeuring maar nog geen privilege. Nog niet tevreden richt hij zich in 1788 rechtstreeks tot de minister Devilledeuil die zijn aanvraag doorstuurt naar de Commission.

Het antwoord is er nooit gekomen gezien de omstandigheden in 1789!

Prof. dr. emeritus J. Lemli

L'APPROBATION D'UN «SYROP ANTIVERMINEUX» PAR LA SOCIÉTÉ ROYALE DE MÉDECINE À LA FIN DU 18ème SIÈCLE

Prof. dr. emeritus J. Lemli

Discours fait pendant le Congrès d'Automne à Bastogne les 20 et 21 octobre 2001

Rast de Maupas, médecin à Lyon, demande à de Jussieu, professeur de botanique à Paris et membre de la Société royale de Médecine, d'appuyer la demande du pharmacien Lanoix de Lyon afin d'obtenir un privilège pour la vente de son sirop contre les vers.

Le dossier Lanoix, heureusement conservé dans les archives de l'Académie de Médecine de Paris, permet de nous donner une représentation de l'étonnante histoire de cette approbation.

Afin de mettre un frein à la distribution et à l'emploi des «remèdes secrets», Louis XVI constitue en 1776 la «Commission royale pour l'examen des remèdes particuliers». Les membres de la Commission étant choisis parmi les membres de la Société royale de Médecine, on comprend pourquoi Rast de Maupas demandait l'appui de son ami de Jussieu.

En 1778 les pharmaciens Lanoix et Macors s'associent à un certain Greth, de profession inconnue, afin de constituer une société en vue de la vente d'un sirop contre les vers composé par Greth à base de coralline (une algue corse).

Les pharmaciens se nomment les inventeurs du remède et suivant le contrat introduisent la demande d'un privilège pour le royaume.

Lanoix va à Paris avec quatre recommandations en poche, un demi-kilo de coralline pour les membres de la Commission, et y rencontre de Jussieu.

La Commission se réunit le 10 mai et conclut de ne donner ni approbation ni privilège, la coralline n'étant pas un remède nouveau.

Greth qui voit que son sirop ne saura se vendre décide de quitter la société pour valoriser lui-même son invention. En 1781 il reçoit déjà l'approbation du doyen de la faculté de Médecine de Genève. Muni de ce certificat il s'adresse à la Commission de Paris mais ne réussit pas à obtenir l'approbation.

En 1786 il refait sa demande et cette fois obtient l'approbation mais pas encore le privilège. Encore toujours insatisfait, en 1778 il s'adresse directement au ministre Devilledeuil qui envoie sa demande à la Commission. La réponse n'est jamais venue étant donné les événements de 1789!

Prof. dr. emeritus J. Lemli

FRITZ KRAFFT

CHRISTUS RUFT IN DIE HIMMELAPOTHEKE

Christus roept ons in de hemelapotheek

Apr. Hugo Leupe

Dit boek is de begeleidende catalogus van 338 bladzijden bij een tentoonstelling in Ingolstadt van 29 november 2002 tot 26 januari 2003. Het werk heeft een zeer hoog niveau over de ontleding van dit thema: de uitbeelding van de roep van de Heiland in de vorm van de figuur van Christus apotheker. De auteur is Fritz Krafft, die reeds eerder een boek van 285 bladzijden uitgaf over die Christus-Apotheker figuur.

Velen kennen de boekjes van prof. W.H. Hein, «Christus als Apotheker» (Govi Verlag 1993 en 1974). Daarin vindt men mooie afbeeldingen doch slechts met een uitleg van een halve bladzijde.

Er zijn nu ongeveer 150 afbeeldingen gekend van Christus als apotheker.

In deze catalogus ontleedde de auteur het thema tot op het been. Er zijn 49 wit-zwarte afbeeldingen met uitgebreide verklarende tekst, en 15 kleurenprenten. We vinden er zelfs twee afbeeldingen van een Christus als alternatieve apotheker. Vele afbeeldingen zijn ook terug te vinden in de uitgaven van prof. Hein.

Ik geef de verschillende hoofdstukken om een beeld te schetsen van de hoge kwaliteit :

1. De grote uitnodiging gebaseerd op de tekst van het Evangelie van Mattheüs 11/28: «Komt allen tot mij die belast en beladen zijt.»
2. Afbeeldingen van Christus als arts.
3. Artsenijen in de geestelijke apotheek.
4. Verschillen in de afbeeldingen van protestanten en katholieken.
5. De gratis-geneesmiddelen van de Heer.
6. Afbeeldingen van Christus als apotheker.
7. Christelijke symboliek van planten.
8. Uitleg over de bijbelteksten in de afbeeldingen.
9. 15 kleurenplaten.
10. 49 wit-zwart afbeeldingen met gedetailleerde uitleg.

Het is zware kost, maar zeer verrijkend voor wie houdt van christelijke symboliek in de apotheek.

Het boek kost € 30,50, verzending inbegrepen, bij Deutscher Medezinhistorischer Museum, Postfach 210964, D-85024 Ingolstadt.

MEDEDELINGEN

Overlijdens

Mevrouw Maria ENCKELS, apotheker
weduwe van de heer Emiel Van den Bussche.

Zij werd geboren in Herk-de-Stad op 2 juni 1923 en is overleden in het Regionaal ziekenhuis H.-Hart in Leuven op 14 november 2002.

Het bestuur biedt de familie haar gevoelens aan van christelijk medeleven.

Theater van leven en dood Gezondheid en ziekte in de Gouden Eeuw van 28 maart tot en met 21 september 2003

MUSEUM BOERHAAVE

Lange St. Agnietenstraat 10 - 2312 WC Leiden

Tel. 071 521 42 24 - Fax 071 512 03 44

www.museumboerhaave.nl

Het werk van een *chirurgijn* in de 17de eeuw was bepaald geen sinecure. Puisten en abcessen uitknippen, rotte kiezen trekken, zwerende vingers opensnijden en tussendoor haren knippen of iemand scheren. De chirurgijn was een belangrijke schakel in de keten van gezondheidszorg in de Gouden Eeuw. Die gezondheidszorg was, zeker vergeleken met de omringende landen, goed georganiseerd. Aan de top van de geneeskundige hiërarchie stonden de *doctores medicinae*. Academisch geschoolde artsen die zich vooral bezighielden met de inwendige mens. Hun opleiding genoten zij in de collegezaal, de botanische tuin, de bibliotheek en het *Theatrum Anatomicum*. Daar sneed de stadschirurgijn op aanwijzingen van de hoogleraar anatomie het lijk laagje voor laagje open om de studenten geneeskunde inzicht te geven in de opbouw van het lichaam. Twee keer per jaar was er, tegen betaling, een ontleding toegankelijk voor het lekenpubliek. Het was er dan afgeladen vol!

Een stap lager op de ladder stond de *chirurgijn*. Hij (vrouwen werden in het gilde niet toegelaten) hield zich voornamelijk bezig met de uitwendige zaken en de 'dagelijkse klussen' die veelal ontstonden bij huis- en bedrijfsongelukken. Tot het midden van de 17de eeuw werd de 80-jarige oorlog uitgevochten, roerige tijden dus. Specialisten als de leger- en scheepschirurgijn kwamen veel voor. Een andere niet onbelangrijke groep waren de *apothekers* en de *vroedvrouwen*. En natuurlijk was er ook nog het verplegend personeel in de gasthuizen, de *kruidenvrouwen* én, in geen tijd te voorkomen, de *kwakzalvers*.

In de nieuwe tentoonstelling in Museum Boerhaave komen zowel de werkers in de gezondheidszorg als hun werkplekken aan bod. De bezoekers zullen in het

anatomisch theater kunnen plaatsnemen, de chirurgijnswinkel bezoeken en een bedstede in het gasthuis bekijken. De tentoonstelling staat trouwens in de ziekenzalen van het voormalige 17de eeuwse Caeciliagasthuis van Leiden. Het schilderij met *De regenten van het Caeciliagasthuis* is één van de topstukken in de tentoonstelling, een ander is het schilderij *De anatomische les van Sebastiaan de Frey*. Maar er is veel meer. Zo is er de unieke collectie chirurgijns-instrumenten met amputatiemessen en zagen, brandijzers, trepaneerboren, steenlepels en steentangen. Zij geven een plastisch beeld van het handwerk van de 17de eeuwse vaklieden. Ook een aantal behandelingen bij patiënten worden belicht, zoals de trepanatie (het schedelboren), de verwijdering van kogels, de (blaas)steensnede en de borstamputatie.

Voor de jeugd (van 8 tot 12 jaar) is er de spannende museumtocht, *Fluisterende muren*. Bewoners van het Caeciliagasthuiscomplex komen er in tot leven en vertellen over hoe het de zieken, de dollen en de oude van dagen in de 17de en de vroege 18de eeuw is vergaan.

Bij de tentoonstelling verschijnen twee publicaties: de rijk geïllustreerde catalogus in kleur en *Een theater voor de anatomie, Het Leidse theatrum anatomicum 1594-1821*, beide € 7.

Openingstijden

Dinsdag t/m zaterdag : 10.00 - 17.00 u.

Zon- en feestdagen : 12.00 - 17.00 u.

Gesloten op maandag en op nieuwjaarsdag

In de voor- en najaarsvakanties 's maandags open

Toegangsprijzen

Volwassenen : € 3,50

t/m 18 jaar, CJP, 65+ : € 2,00

MJK, ICOM : gratis

Groep (v.a. 10) : € 2,00 p.p.

SYMPOSIUM
«Antwerpen, Metropool der Wetenschappen»
23 mei 2003

Georganiseerd door het «Instituut voor de Geschiedenis van de Geneeskunde
en de Natuurwetenschappen»
UNIVERSITEIT ANTWERPEN

Plaats: AULA 2 (Promotiezaal) - U.I.A.
Universiteitsplein 1, 2610 Wilrijk (België)

Ochtendprogramma (9.00 - 12.30 uur)

Moderatoren: prof. dr. E. Oger & prof. dr. D. Callebaut

- 9.00 - 9.10 u.: Verwelkoming
prof. dr. J. Van Steenberge
- 9.10 - 9.30 u.: David van Mauden, sleutelfiguur in de Antwerpse Heelkunde
tijdens de tweede helft van de 16de eeuw
dr. S. Lowis
- 9.30 - 9.50 u.: Apotheke Pieter Van Coudenberghe en de eerste planten- en
kruidentuin in de Lage Landen
apr. G. De Munck
- 9.50 - 10.10 u.: Het Collegium Medicum Antverpiense: het oudste
geneesherenverbond in de Lage Landen
prof. dr. R. Van Hee
- 10.10 - 10.30 u.: Antwerpen: de oudste keure over vervalsing van eetwaren [1320]
prof. dr. H. Deelstra
- 10.30 - 10.50 u.: Eugène Wildiers en de ontdekking der vitamines
prof. dr. J.-P. Tricot
- 10.50 - 11.10 u.: *Koffiepauze*
- 11.10 - 11.30 u.: Wetenschappelijke verenigingen te Antwerpen in de 19de eeuw,
in het bijzonder het Koninklijk Aardrijkskundig Genootschap
prof. em. dr. R. Baetens (UNIVERSITEIT ANTWERPEN)
- 11.30 - 11.50 u.: De geschiedenis van de Koninklijke Maatschappij voor
Dierkunde van Antwerpen sedert 1843.
dhr. F. Daman
- 11.50 - 12.10 u.: Henri Van Heurck: microscopie in Antwerpen
prof. em. dr. K. Van Camp
- 12.10 - 12.30 u.: Berten Pil: een veelzijdig chemicus in het 20ste eeuwse
Antwerpen
prof. dr. P. Joos
- 12.30 - 14.00 u.: *Lunchpauze*

Namiddagprogramma (14.00 - 17.00 uur)

Moderatoren: prof. dr. G. Marnef & prof. dr. R. Van Hee

14.00 - 14.30 u.: Antwerpen, diamantstad sedert Van Bercken (1476)
dhr. Marc Van Bockstaele (HOGE RAAD VOOR DIAMANT)

14.30 - 15.00 u.: De interactie tussen Antwerpse en Iberische artsen en wetenschappers in de 16de eeuw
prof. dr. A. Ricon - Ferraz (UNIVERSITEIT PORTO)

15.00 - 15.40 u.: *Koffiepauze*

15.40 - 16.20 u.: Antwerpse Bijbelvertalingen: een nieuwe wetenschap in de 16de eeuw
prof. dr. G. Latré (UNIVERSITÉ CATHOLIQUE DE LOUVAIN)

16.20 - 17.00 u.: Antwerpse uitwijkelingen in Nederland: de ontplooiing van de Geneeskunde en Wetenschappen in het Noorden
prof. dr. H. Beukers (UNIVERSITEIT LEIDEN)

17.00 - 17.30 u.: De eengemaakte Universiteit Antwerpen: de grondslag voor de toekomstige ontwikkeling der wetenschappen in de Scheldestad
prof. dr. F. Van Loon (UNIVERSITEIT ANTWERPEN)

Receptie (17.30 - 19.00 uur)

RICHTLIJNEN VOOR AUTEURS

1. Bijdragen ter publicatie aangeboden dienen bij voorkeur op A4-formaat getypt te zijn, eenzijdig met dubbele interlinie en ruime marges. Alle tekst wordt voorzien van een korte titel en getypt in hetzelfde lettertype.
2. Onder de titel komen de beginletters van de voornamen, gevolgd door de namen van de auteur(s). Verzocht wordt de bijdrage aan het eind te voorzien van een korte samenvatting in het Frans, Nederlands of Engels en opgave van naam en adres van de auteur.
3. Voetnoten worden doorlopend genummerd over het gehele artikel. De literatuuropgave wordt op de wijze van de *Index Medicus* samengesteld en achteraan de tekst geplaatst als in onderstaande voorbeelden :
 - a. boeken : Zuring J. Leven, ziekte en dood in Afrika.
's-Gravenhage : Mouton, 1970:53.
 - b. tijdschriften : Vandewiele L.J. De apotheek van de vroedmeester.
Geschiedenis der geneeskunde 1994;1(3):26-32.
4. Voor goede reproducties wordt gevraagd foto's max. A4-formaat, zo mogelijk op mat papier; grafieken e.d. op wit papier met zwarte inkt of met inktjet- of laserprinter geprint, te willen aanleveren.
Ze dienen afzonderlijk genummerd te zijn en gaan vergezeld van onderschriften. Op de achterzijde van de illustratie wordt de naam van de auteur en de verkorte titel van de bijdrage aangegeven.
5. De redactie behoudt zich het recht voor de kopij in te korten. De bijdragen mogen in dezelfde vorm elders zijn gepubliceerd.
6. Auteurs dragen de verantwoordelijkheid voor de gepubliceerde foto's en reproducties.

NOTES POUR LES AUTEURS

1. Les articles à publier seront de préférence sur format A4, une-face, avec double interligne et de larges marges. Chaque texte sera pourvu d'un titre court et dactylographié dans le même type de lettre.
2. Sous le titre viendront les initiales des prénoms suivies du nom de l'auteur. Un résumé succinct en français, néerlandais ou anglais est souhaité en fin d'article ainsi que le nom de l'auteur et son adresse.
3. Les notes seront numérotées sur toute la longueur de l'article. Les éléments de bibliographie seront composés à la manière de l'*Index Medicus* et placés après le texte. Exemple :
 - a. livres : Zuring J. Leven, ziekte en dood in Afrika.
's-Gravenhage : Mouton, 1970:53.
 - b. revues : Vandewiele L.J. De apotheek van de vroedmeester.
Geschiedenis der geneeskunde 1994;1(3):26-32.
4. Pour obtenir de bonnes reproductions, il importe d'envoyer les photographies d'un largeur de max. format A4, si possible sur papier mat ; les graphiques et dessins seront à l'encre noire sur papier blanc ou imprimés par encrage ou laser.
Chaque illustration sera numérotée séparément et munie de légende. Au dos de chacune sera indiqué le nom de l'auteur et le titre de l'article abrégé.
5. La rédaction se réserve le droit de raccourcir les textes. Les articles pourront être publiés ailleurs sous la même forme.
6. Les auteurs portent la responsabilité des photographies et des reproductions.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen is alleen toegestaan bij schriftelijke toestemming van de auteur(s) en volledige bronvermelding.

Toute réproduction totale ou partielle doit obligatoirement porter l'accord d'écrivain y la mention de la source.

KRING VOOR DE GESCHIEDENIS VAN DE PHARMACIE IN BENELUX
CERCLE BENELUX D'HISTOIRE DE LA PHARMACIE

Opgericht 18 april 1950 - Fondé le 18 avril 1950

Bestuur - Bureau

Voorzitter - Président : GILIAS Guy, Milsestraat 33, B-3053 Haasrode
Tel. 016-40 22 04 - Fax 016-40 21 80 - e-mail: apo.gilias@tiscali.be

Secretaris - Secrétaire : VERCRUYSSSE Ghislain, Vanderveldenlaan 24, B-1652 Alsemberg
Tel. 02-380 78 44 - Fax 02-380 78 44 - e-mail: vercruysse.proost@yucom.be

Hoofdenningmeester - Trésorier général : VAN DER MEER Hugo, Kleistraat 7, NL-8121 RG Olst
Tel.-Fax 0570-561349 - e-mail: hvdmeer@daxis.nl

Penningmeester België : HOLSBECK Rigo, Putstraat 65, B-3300 Hakendover
Tel. 016-78 20 64 - Fax 016-78 21 17

Redactie - Rédaction :

Apr. GILIAS Guy, Milsestraat 33, B-3053 Haasrode
Tel. +32-(0)16 40 22 04 - Fax +32-(0)16 40 21 80
e-mail: apo.gilias@tiscali.be

Assessoren - Assesseurs :

Prof. dr. DE BACKER Chris, Speureweg 21, B-9830 St.-Martens-Latem
Tel. 09-281 00 38

DE MUNCK Guy, Heidestraat 1, B-2660 Hoboken
Tel. KAVA 03-280 15 11 - Tel. privé : 03-827 47 57 - Fax 03-830 55 00
e-mail: gdm@kava.be

VAN GELDER Joep, De Sparren 3, NL-1251 SG Laren
Tel. 035-531 76 61 - Fax 035-531 76 63

LEUPE Hugo, Holdestraat 2 - bus 3/1, B-8760 Meulebeke
Tel. 051-72 67 11 - e-mail: h.leupe@pi.be

Afgevaardigde Societas Internationalis Pharmaceuticae Historiae :

LIBERT Charles
Tel./fax +33-32.83.38.770

Ereleden - Membres d'Honneur :

Dr. L.J. VANDEWIELE, Destelbergen (1960) - Lic. P. JULIEN, Paris (1970) - Prof. Dr. A. HEYN-DRICKX, Gent (1975) - Prof. Dr. G. SONNEDECKER, Madison (1975) - Dr. D.A. WITTOP KONING, Amsterdam (1975) - Prof. Dr. W. SCHNEIDER, Braunschweig (1981) - E.L. AHLRICH, Nieuwegein (1989) - Prof. Dr. K. ZALAI, Budapest (1990) - Prof. Dr. W.-D. MÜLLER-JAHNCKE, Heidelberg (1995) - Prof. Dr. M. del Carmen FRANCES, Madrid (1995) - Dr. F. LEDERMANN, Bern (1995) - B. MATTELAER, Kortrijk (1996) - Prof. dr. H.A. BOSMAN-JELGERSMA, Oegstgeest (1998) - Prof. dr. DE BACKER Chris, St.-Martens-Latem (2000) - Joep VAN GELDER, Laren (2000).

Ondersteunende leden - Membres donateurs :

UNAPHAZ - Luxembourg - Dep. 's Gravenhage KNMP - Dep. Friesland KNMP - Dep. Gouda KNMP - Dep. Groningen KNMP - Dep. Rotterdam KNMP - Dep. Utrecht KNMP - Dep. Z.O. Brabant KNMP - Hufen BV, Zeist - OPG Utrecht - Farmaleuven, Alumni, Leuven - A.P.B. (Brussel) - Syndicat des Pharmaciens de Luxembourg - Mr. Libert (Hasselt) - Mr. P. Callewaert (Harelbeke) - Apr. Van den Branden (Brussel) - Pharm. Philippart (Differdange).

Periodiek bulletin - Jaargang 52, N° 104 - 1ste semester 2003.
Uitgever : Apr. G. Gilias, Milsestraat 33, B-3053 Haasrode
ISSN 1370-7515

Contributie 30 €
13 €/num.

België : C.C.P. 000-1621048-81
NL : Giro 19.74.912

Steunend lid: 50 €
Membre donateur : 50 €